

Sociologisk Arbejdsblad

Nr. 15, 2003

Annick Prieur & Lars Skov Henriksen

Arrangerede venskaber

- mentorordning for unge straffedømte af anden etnisk oprindelse

LSociologisk
aboratorium

Aalborg Universitet

Kroghstræde 5, 9220 Aalborg Ø

Tlf. 96 35 81 50, fax 98 11 50 56, e-mail: sociologisekretariatet@socsci.aau.dk

Annick Prieur & Lars Skov Henriksen

Arrangerede venskaber

- mentorordning for unge straffedømte af anden etnisk oprindelse

Copyright © 2003/2004 Forfatterne og Sociologisk Laboratorium

ISSN: 1399-4514

ISBN: 87-90867-15-7

Sociologiske Arbejdsrapporter udgives af Sociologisk Laboratorium, som betegner det faglige miljø omkring sociologiuddannelsen på AAU. Her udgives mindre arbejder fx seminaroplæg, konferencebidrag, udkast til artikler eller kapitler – af medlemmer af miljøet eller af inviterede bidragydere udefra, mhp. formidling og videre befordring af den løbende fagligt-sociologiske aktivitet.

Redaktører af serien er professor Jens Tonboe og adjunkt Michael Hviid Jacobsen.

Eksemplarer kan bestilles hos Aalborg Centerboghandel, Fibigerstræde 15, 9220 Aalborg Ø, tlf. 96 35 80 71, fax 98 15 28 62, e-mail: 8712fib@bogpost.dk

1. Forord

Den foreliggende lille rapport er resultatet af et samarbejde mellem Direktoratet for Kriminalforsorgen og sociologiuddannelsen ved Aalborg Universitet. Tilrettelæggelsen af undersøgelsen er foregået i et samarbejde mellem Marie Louise Jørgensen, Kriminalforsorgen, i alt seks studerende på den sociologiske specialisering i ”Sociale problemer og social kontrol” på kandidatuddannelsen i sociologi, Bibi Holmsgaard Bording, Lene Jelsbak Mortensen, Charlotte Lundtoft Jensen, Trine Lolk Hansen, Kenneth Skovdall Mathiasen og Karen Sophie Pilegaard Nielsen samt undertegnede to undervisere ved specialiseringen. Vi vil gerne takke Marie Louise Jørgensen for initiativet, for den praktiske hjælp undervejs – ikke mindst det store arbejde med at koordinere og at lave interviewaftaler med de unge – samt Kriminalforsorgen for den økonomiske støtte, der muliggjorde samarbejdet. Vi vil også gerne takke de medvirkende studerende for en brav indsats i felten. Datamaterialet består af i alt interview med 25 personer - unge, deres mentorer samt sagsbehandlere. Alt er blevet båndet og udskrevet af de studerende. Deres indsats udgør således hele fundamentet for vores videre arbejde. Også de studerendes projektrapporter har været med til at forme og inspirere de foreliggende analyser. Kirsten Buhl Mathiasen har lavet layout på rapporten. Tak også for det. Til sidst en stor tak til informanterne, de unge, deres mentorer og sagsbehandlere, fordi de velvilligt stillede sig til rådighed for interview.

Aalborg, april 2003

Annick Prieur og Lars Skov Henriksen

2. Introduktion

Direktoratet for Kriminalforsorgen ved Marie Louise Jørgensen tog i august 2002 kontakt til sociologistudiet ved Aalborg Universitet med forslag om at kandidatstuderende på specialiseringen i "Sociale problemer og social kontrol" bidrog til en evaluering af en mentorordning for unge straffedømte af anden etnisk oprindelse. Mentorerne er voksne personer, der skal bidrage til integration af de unge ved at være positive rollemodeller for dem og gennem at yde dem støtte i sidste del af deres fængselsophold, og/eller mens de er under tilsyn af Kriminalforsorgen i frihed. For alle, der er i fængsel eller under tilsyn, skal der udarbejdes en handlingsplan for fremtiden, og mentorerne er tiltænkt en rolle i forbindelse med realiseringen af disse planer. Mentorerne har tit også anden etnisk baggrund end dansk. Ordningen er ny, og Direktoratet ønskede en evaluering med henblik på at vurdere ordningens kvalitet. Ordningen bygger på en forestilling om, at disse unge med anden etnisk baggrund tit oplever konflikter mellem dansk kultur og hjemlig kultur, og den bærende idé er, at den unge skal få hjælp fra en positiv rollemodel til at lære at takle sine problemer og i højere grad tage ansvar for sit eget liv, og dermed også få hjælp til at komme ud af et kriminalitetsskabende mønster. En recidivundersøgelse er i dette tilfælde ikke mulig, da antallet af unge er for lille, tidsperioden for kort og det heller ikke er muligt at oprette en kontrolgruppe. Gennem en kvalitativ evaluering er det i stedet muligt at vurdere ordningens mulige intenderede og ikke-intenderede konsekvenser samt problematisere dens forudsætninger. Gennem konkrete analyser af nogle mentorforløb har vi særlig ønsket at se på, hvad mentorkontakten har indebåret, hvad den har ført med sig eller ikke ført med sig, hvilke problemer henholdsvis sagsbehandleren, mentoren og den unge selv har oplevet at denne unge havde, og om den unge har fået hjælp til at løse disse problemer.

Projektet blev konkretiseret til en dataindsamling knyttet til ni unge, hvor de unge selv, deres mentorer og deres sagsbehandlere blev interviewet (samt en

tiende ung, hvor han desværre selv trak sig fra at medvirke, og hvor derfor kun mentor og sagsbehandler blev interviewet). Det var seks studerende, der gennemførte disse interviews. Fire af de studerende har udarbejdet projekter inden for specialiseringen i ”Sociale problemer og social kontrol”, og de to tilbageværende forventes at aflevere i indeværende semester. Over for Direktoratet for kriminalforsorgen påtog Annick Prieur og Lars Skov Henriksen sig ansvaret med at udarbejde en samlet evalueringsrapport på baggrund af det indsamlede materiale.

3. Mentorordningens baggrund, organisation, indhold og intention

Baggrund og formål

I dette indledende afsnit redegør vi kort for nogle centrale intentioner bag oprettelsen af mentorordningen, lige som vi kort skitserer dens økonomiske og organisatoriske rammer og betingelser.

Mentorordningen, der blev oprettet i sommeren 2000, udspringer af en rapport om integration og utilpassede unge, som den tidligere socialdemokratiske ledede regerings ministerudvalg afgav i 1999. Rapporten anbefalede blandt andet, at regeringen skulle iværksætte særlige initiativer for behandling af børn og unge, som har begået kriminalitet. Direktoratet for Kriminalforsorgen blev i den forbindelse bedt om at iværksætte initiativer, der skulle udvikle afsoningsstedernes kompetence med hensyn til de særlige problemstillinger, der gælder for unge fra etniske minoritetsgrupper. Kriminalforsorgen igangsatte fire sådanne initiativer: 1) Øget rekruttering af personale med flerkulturel baggrund. 2) Ansættelse af en udslusningskonsulent. 3) Iværksættelse af et særligt behandlingsprogram for unge med etnisk minoritetsbaggrund. 4) Oprettelse af en mentorordning i tilknytning til de enkelte afdelinger af Kriminalforsorgen i Frihed.

I alt blev der afsat 3 mio. kr. årligt til gennemførelsen af disse initiativer, heraf 600.000 kr. årligt til mentorordningen. Der er en tæt forbindelse mellem mentorordningen og udslusningskonsulenten, idet sidstnævnte fungerer som koordinator og rådgiver for mentorordningen. Målgruppen defineres for disse to initiativer som unge mellem 15 og 25 år med anden etnisk baggrund, der er under prøveløsladelse, er idømt en betinget dom, eller er under aktuelt tilsyn af Kriminalforsorgen. Typisk har de unge altså fået en betinget eller ubetinget dom, og i sidstnævnte tilfælde været i fængsel, anbragt på en sikret institution

eller lignende. Til gruppen af unge med anden etnisk baggrund hører indvandrere og efterkommere af indvandrere.¹

Formålet med mentorordningen er at knytte en voksenperson til disse unge, der kan fungere som positiv rollemodel. I samarbejde med den lokale afdeling af Kriminalforsorgen i Frihed (KIF) er det intentionen, at mentorerne skal støtte og vejlede de unge til en mere struktureret hverdag og en acceptabel kontakt til det omgivende samfund, fx skole, arbejdsplads, offentlige myndigheder og institutioner, foreninger, familie, venner mv. Formålet er, at den unge skal blive bedre til selv at takle problemer og tage ansvar for sit eget liv. Ordningen skal således i sidste ende bidrage til en bedre integration af de unge i det danske samfund.

Ordningen indebærer et udvidet tilsyn med de unge efter dom og eventuel strafafsoning. Til støtte for dette arbejde er det intentionen, at der skal udarbejdes en handleplan for den unges tilsynsforløb ved afslutningen af fængsels- eller institutionsopholdet. Handleplanen laves ideelt set i samarbejde mellem den unge, mentoren og sagsbehandleren i den lokale KIF, og planen koordineres med de sociale myndigheder. Mentoren forventes at støtte den unge i at handleplanen overholdes og realiseres, og mentoren skal derfor samarbejde med den lokale KIF om tilsynsforløbet, typisk ved at have jævnlig kontakt med og lave tilbagemeldinger til den unges sagsbehandler. Der er ikke nogen formelle regler for, hvor ofte og på hvilken måde mentoren skal rapportere tilbage om, hvordan det går den unge, men der laves en aftale herom i det enkelte tilfælde ved starten af mentorforløbet. I interviewene med de unge er der spurgt til betydningen af disse handleplaner.

Ifølge de oprindelige planer kunne mentoren tilknyttes to måneder før prøveløsladelse, sådan at afsoningsstedet, den unge, mentoren og den lokale KIF tilsynsafdeling i fællesskab kunne planlægge løsladelsen og tiden derefter. På

¹ Indvandrere og efterkommere defineres formelt henholdsvis ... ”som personer, der: 1) har fast ophold i Danmark, er født i udlandet, og hvor begge forældre – eller den ene, hvis den anden er ukendt – er udenlandske statsborgere, eller 2) er født og bor i Danmark, og hvor begge forældre – eller den ene, hvis den anden er ukendt – er omfattet af pkt. 1” (Notat fra Direktoratet for Kriminalforsorgen 4. august 2000).

grund af de gode erfaringer med ordningen er det nu muligt at tilknytte en mentor endnu tidligere i afsoningsforløbet.

Krav og forventninger til mentorerne

Udgangspunktet var, at mentorerne hovedsageligt skulle findes blandt relevante voksne med anden etnisk baggrund end dansk. Ideen var, at mentorer, der både var velintegrerede i det danske samfund og havde bevaret deres egen kulturelle integritet, kunne fungere som brobyggere mellem de unge og det danske samfund (Notat, Direktoratet for Kriminalforsorgen, 4. august 2000). Dette udsprang bl.a. af forsøg fra engelske fængsler, hvor man har gode erfaringer med at bruge mentorer med anden etnisk baggrund, som samtidig har en position inden for sportsverdenen eller arbejdsmarkedet, i arbejdet med unge indsatte (www.kriminalforsorgen.dk/publika/etnisk_rap/etnisk07.htm). I udgangspunktet var der dog også åbenhed for, at det kunne være relevant at tilknytte en mentor med dansk baggrund, fx hvis den unge selv ønskede det, eller hvis det ikke var muligt at finde en med relevant anden etnisk baggrund.

Det har ikke været muligt at fastholde det oprindelige ønske om at få ansat mange mentorer med anden etnisk baggrund. Af de i alt 65 mentorer, der på nuværende tidspunkt har været ansat under ordningen, har 25 anden etnisk baggrund end dansk. I dag lægges der først og fremmest vægt på den voksnes evne til at fungere som positiv rollemodel og til at behandle den unge med respekt (Referat fra Mentorvejledningskonference 1. nov. 2001). I rapporten ser vi blandt andet på betydningen af mentorens etniske baggrund.

Ifølge baggrundsnotaterne til ordningen er øvrige krav til mentorerne, at de skal kunne leve sig ind i og forstå den unges situation og problemer, de skal kunne tale dansk, være indstillet på samarbejde med de relevante myndigheder, og være parat til at deltage i kurser og modtage vejledning. Sidstnævnte er især vigtigt, fordi der er tale om et til tider meget krævende arbejde. På nuværende tidspunkt er der ikke gennemført egentlige uddannelsesaktiviteter, men der

planlægges afholdt kortere erfaringsudvekslingsseminarer. Endelig er det et krav, at mentorerne har en ren straffeattest og overholder tavshedspligt.

I en pjece fra Kriminalforsorgen i Frihed målrettet unge er tavshedspligten omtalt på følgende måde: *"Mentoren har tavshedspligt. Det betyder, at mentoren ikke må give oplysninger om dig videre til andre uden for Kriminalforsorgen, med mindre du har givet lov til det"* (Pjecen "En mentor kan hjælpe dig", KIF). Reelt betyder dette, at mentoren har tavshedspligt over for personer uden for Kriminalforsorgen, mens dette ikke gælder inden for Kriminalforsorgens rammer. Tvært imod har mentoren pligt til at rapportere, hvis vedkommende bliver bekendt med, at den unge har begået nye lovbrud. Dette rejser to spørgsmål, som bliver taget op i rapporten. For det første er det usikkert, om de unge er klar over, at der er forskel på tavshedspligten internt og eksternt. Vi vil tro, at de fleste unge vil forstå pjecen sådan, at mentoren er underlagt fuld tavshedspligt. For det andet er tavshedspligten et redskab, som mentorerne kan bruge i deres arbejde med at skabe tillid til den unge. Men hvordan håndterer mentorerne dilemmaet mellem tavshedspligt og rapporteringspligt?

Mentorerne aflønnes via en central pulje i Kriminalforsorgen med et fast honorar, der pt. udgør ca. 2.100 kr. om måneden. Derudover dækker Kriminalforsorgen mentorernes udgifter til transport, telefon, porto og lignende. Efter ansøgning kan mentorerne i mindre omfang få dækket udgifter til aktiviteter sammen med den unge, fx deltagelse i sport, kultur eller fritidsaktiviteter. Mentorerfaringer med lønudbetaling, aktivitetsstøtte mv. vil også blive omtalt i rapporten.

Kontakten mellem den unge og mentoren er ikke på forhånd normeret. Kriminalforsorgen forudsætter en minimumsindsats på 10 timer månedligt, men derudover kan kontakten variere i omfang, intensitet og karakter. Mentoren forventes at være den opsøgende, men indholdet af kontakten er i sagens natur noget, der udspringer af det enkelte forhold. I rapporten skal vi dog forsøge at

give et indblik i typiske aktiviteter, omfanget af kontakten, typiske måder hvorpå mentorerne arbejder med de unge etc.

Mentorordningens organisation og formelle rammer

Mentorordningen er et tilbud til unge i målgruppen, og det er frivilligt at deltage. Hvis fængslet vurderer, at tilknytningen af en mentor vil styrke den unges udslusning, kontaktes den lokale afdeling af KIF. Hvis der er enighed om det, forsøger fængslet, KIF-afdelingen og den unge herefter i fællesskab at finde en mentor. Intentionen er således, at den unge selv skal være med til at finde sin egen mentor. Når den konkrete mentor er fundet, afholdes et møde mellem fængslet, den unge, mentoren og evt. sagsbehandleren fra den lokale KIF-afdeling for at aftale retningslinjer for det kommende samarbejde. Den lokale afdeling af KIF er ansvarlig for den formelle udpegning af mentor og den konkrete ansættelse.

Ordningens beskedne finansielle rammer betyder, at der årligt kan ansættes 25-30 mentorer. Det årlige antal klienter i Kriminalforsorgen af såkaldt ”utilpassede unge” med anden etnisk baggrund vurderes til at ligge omkring 350-400 (Referat fra Mentorvejledningskonference 1. nov. 2001). Hvor mange af disse, der kunne være relevante for et mentorforløb, vides ikke, lige som det er usikkert, hvor mange der takker nej til et tilbud om at få en mentor tilknyttet. På nuværende tidspunkt, hvor ordningen har fungeret i knap tre år, har i alt 87 unge haft tilknyttet en mentor. Af disse er der i øjeblikket 47 aktive mentorforløb. 40 mentorforløb er således afsluttet på nuværende tidspunkt, heraf tre før tiden. Kun et af disse forløb er ophørt, fordi den unge ikke ønskede at fortsætte, mens de to resterende er bragt til ophør af Kriminalforsorgen, idet man ikke fandt samarbejdet tilfredsstillende.

Mentorerne kan ansættes i forbindelse med udslusning fra afsoningsforløb, i tilsynsperioden og kan evt. blive forlænget via frivilligt tilsyn. Der findes ikke på nuværende tidspunkt en decideret mentorordning målrettet danske unge.

Oftest vil mentoren være en voksenperson, som den unge selv kender og har særlig tillid til. Det kan fx være en politibetjent, en lærer, en arbejdskollega, en præst, en boksetræner, en ungdomsklubmedarbejder, en miljøarbejder fra den unges boligområde eller lignende. I de fleste tilfælde er mentoren en, der i forvejen arbejder med unge, enten professionelt eller i fritiden. I de tilfælde, hvor den unge ikke selv kan pege på et mentoremne, kan enten fængslet eller den lokale afdeling af KIF, der kender det lokalmiljø, som den unge udsluses til, være behjælpelig. I slutningen af 2001 vurderede Kriminalforsorgen ud fra en telefonforespørgsel, at i ca. halvdelen af de daværende mentorforløb havde den unge selv valgt mentoren (Referat fra Mentorvejledningskonference 1. nov. 2001). Det vurderes til stadig at være et rimeligt gæt.

Løsnings- og problemforståelse

Forudsætningen for et godt mentorforløb er, at der udvikles et relativt tæt, personligt og tillidsfuldt forhold mellem den unge og mentoren. Derfor er den individuelle matchning af den unge og mentoren vigtig, og rekrutteringen af mentorer forventes at tage udgangspunkt i den unges behov, situation og interesser. Det vurderes at være en forudsætning for forløbets succes, at den unge selv kan se det positive i ordningen og ikke føler, at dette er noget, der pådømmes oven fra. Den unge skal aktivt inddrages i løsningen af egne problemer og planlægningen af egen fremtid, fx valg af uddannelse, arbejde, fritidsaktiviteter mv. Det påpeges også, at den unges forventninger til mentorforløbet skal afklares før det påbegyndes, således at risikoen for skuffelser minimeres. Det er ligeledes vigtigt, at mentor gør sin rolle klar: ordningen er ikke tænkt som hverken en professionel hjælpeindsats eller en udvidet serviceassistance til den unge – hverken socialrådgiver eller chauffør.

Ordningen ligger i grænsefladen mellem det offentlige og det privat/frivillige. Det er ikke en egentlig offentlig løsning, men et supplement og en forlængelse af de offentlige hjælpetilbud. Forhåbningen er, at mentoren i kraft af sin

særlige position kan komme tættere på den unge, end det er muligt inden for rammerne af en offentlig myndighed. Omvendt fordres der også en vis distance, sådan at der ikke foreligger eller opstår så nære og personlige relationer, at det – som det formuleres af Kriminalforsorgen - ikke er muligt ... ”for mentor at træffe objektive afgørelser i forhold til den unge” (Orientering og status vedrørende mentorordningen og udslusningskonsulentens arbejde, sommer 2001, s. 3). Den beskedne honorering gør endvidere det personlige og frivillige engagement hos mentoren til en forudsætning. I langt de fleste tilfælde yder mentorerne en noget større indsats end det minimum på 10 timers månedlig personlig kontakt, som direktoratet forudsætter. Ordningen bygger således på to principper: 1) Frivillighed. Der er tale om et tilbud til udvalgte unge, og det er frivilligt for dem at deltage. Den unge kan også til enhver tid og uden konsekvenser afbryde relationen til mentoren. Mentorerne modtager et beskedent honorar, der i flere tilfælde kun dækker de omkostninger, der er forbundet med arbejdet. Mentorerens betingelser minder således om dem, der er gældende for frivilligt arbejde i almindelighed (symbolsk aflønning, dækning af omkostninger, ikke egentlige ansættelsesforhold). 2) Selvhjælp. Mentorens arbejde er tænkt som en personlig støtte til den unge, der på sigt skal gøre vedkommende i stand til at klare sig selv og tage ansvar for eget liv.

Ordningen er tænkt som en hjælp – og ikke en kontrolforanstaltning – for unge med anden etnisk baggrund, hvis integration i det danske samfund vurderes til at være særlig vanskelig. Ifølge et notat fra Direktoratet for Kriminalforsorgen drejer det sig om unge, ... ”som har problemer med at tilpasse sig samfundets normer og regler, idet de af forskellige årsager har sat sig eller er blevet presset uden for samfundet. De unge vil ofte være i en konflikt mellem den danske og den hjemlige kulturs normer, hvilket gør dem forvirrede og splittede” (Notat, Direktoratet for Kriminalforsorgen, 4. august 2000, s. 2). Deres kulturelle baggrund vurderes således til at udgøre et særligt problem, hvorfor en forbedret integration også vil kræve en særlig indsats. Dette fremgår også af et

andet baggrundspapir, hvor det fremhæves, at ... ”*Det er erfaringen, at de unge har vanskeligt ved at tolke arbejdspladskulturen*” (www.kriminalforsorgen.dk/publika/etnisk_rap/etnisk07.htm). Den grundlæggende problemforståelse bag ordningen ligger således i forlængelse af de seneste års kriminalpolitiske debat, hvor der har været en tendens til at lægge særlig vægt på de unges ikke-danske baggrund som forklaring på deres kriminalitetsproblem. Unge med anden etnisk baggrund, der har begået kriminalitet, kategoriseres med andre ord som en særlig problematisk gruppe unge, der følgelig har brug for en særlig indsats. Som det vil fremgå af rapporten, er det ikke indtrykket fra det datamateriale, vi har haft adgang til, at de unges kulturelle baggrund er et altoverskyggende problem for dem. Her står snarere den dobbelte stempeling som resultat af kombinationen af anden etnisk baggrund og udgrænsning fra arbejdsmarkedet som de unges afgørende problem.

Også med hensyn til ordningens løsningsforståelse kan der tales om en vis kulturel forudindtagethed i opfattelsen. Det fremgår af baggrundspapirerne til ordningen, at det kan være hensigtsmæssigt ... ”*med en ældre mentor, en onkel- eller faderlignende person, og andre gange med en ung, der minder om en storebroder*” (Notat, Direktoratet for Kriminalforsorgen, 4. august 2000, s. 3). Som vi ser det, ligger der heri en opfattelse af, at de unge, der er omfattet af målgruppen, i særlig grad har brug for en mandlig rollemodel. Og måske især at mentorer med udenlandsk baggrund kunne spille denne rolle, fordi de unge her ville få et forbillede, de kunne identificere sig med, og som kunne vise dem, at det faktisk kan lykkes at klare sig godt i det danske samfund, selv med en anden etnisk baggrund end dansk. Man må formode, at det her drejer sig om en forestilling om, at unge med anden etnisk baggrund i større grad end for eksempel danske unge mangler mandlige rollemodeller. For eksempel fordi faren ikke nyder den samme anseelse og status i det danske samfund, som det var tilfældet i oprindelseslandet, eller fordi det danske samfund rummer andre og mere bløde idealer for maskulinitet, som ikke passer med den kulturbaggrund, den unge har

med sig. Konsekvensen af sidstnævnte kan være enten forvirring hos den unge, eller en opfattelse af at det danske samfund generelt lider af mangel på konsekvens, hvorfor det er sværere at trække grænserne for det acceptable og det ikke-acceptable. I begge tilfælde er den logiske slutning, at unge med anden etnisk baggrund er mere udsatte for at havne i kriminalitet. I rapporten diskuterer vi spørgsmålet om rollemodeller. Kort sagt viser vores begrænsede materiale temmelig entydigt, at de fleste mentorer bliver forbilleder, som de unge identificerer sig med, og at dette er en meget vigtig pointe med hele ordningen. Der er dog ikke noget, der tyder på, at det er en forudsætning for at spille denne rolle, at mentor har samme eller lignende etniske baggrund som den unge. Og der er ikke noget der tyder på, at unge med anden etnisk baggrund skulle have mere brug for sådanne rollemodeller end danske unge i samme situation. Familieforhold, manglende uddannelse, vanskeligheder med at vinde indpas på arbejdsmarkedet ser ud til at spille en større rolle for, at de unge er havnet i kriminalitet end deres etniske baggrund.

4. Metode

Datamaterialet for den foreliggende rapport består af interview med unge under mentorordningen, de unges mentorer og deres sagsbehandlere ved Kriminalforsorgen i Frihed. I alt er der foretaget interview med 25 personer fordelt på 10 såkaldte cases. Hver case består af en ung, dennes mentor og sagsbehandler. Denne fremgangsmåde er valgt dels for at kunne belyse den samme case fra forskellige vinkler, dels for at have mulighed for at sammenholde og vurdere informationer fra forskellige typer af informanter. Vi ønskede at foretage interviewene individuelt, men ved to tilfælde var mentorerne alligevel til stede under interviewet med den unge, da den unge ifølge mentorerne ønskede dette. I begge tilfælde blev mentorerne interviewet alene derefter.

Datamaterialet kan skematisk fremstilles på følgende måde:

Case nr.	Ung	Mentor	Sagsbehandler
1	A	B	C
2	D	E	F
3	G	H	I
4	J	K	L
5	M	N	O
6	P	Q	R
7		S	T
8	U	V	W
9	X	V	W
10	Y	V	W

I case nr. 7 er den unge ikke blevet interviewet, men kun hans mentor og sagsbehandler. I case nr. 8, 9 og 10 har de tre unge den samme mentor og sagsbehandler. De interviewede mentorer er i visse tilfælde ansvarlige for andre unge, end dem der her er blevet interviewet (i alt har de otte mentorer ansvar for 15 unge), og i nogle tilfælde er der også blevet refereret til disse cases under interviewene, hvorfor erfaringsmaterialet reelt er bredere, end det fremstår her. Det samme gælder naturligvis sagsbehandlerne, der i kraft af deres professionelle virke, kan trække på deres erfaringer med arbejdet med de unge i almindelighed.

Udvælgelsen af de unge til interview er foretaget af Marie Louise Jørgensen, Direktoratet for Kriminalforsorgen, som gennem samarbejde med de enkelte afdelinger af Kriminalforsorgen i Frihed har sørget for koordinering og fastlæggelse af aftaler med de unge.

Vi vurderede det som realistisk at gennemføre interviews med ni unge samt disses mentorer og sagsbehandlere. På det tidspunkt, udvælgelsen blev foretaget, var der 29 unge, der havde en mentor. Marie-Louise Jørgensen benyttede i udgangspunktet geografiske kriterier for sin udvælgelse blandt disse 29, men det viste sig hurtigt, at det ikke var så nemt at få fat på de unge eller at få dem til at sige ja til deltagelse. 17 blev spurgt, om de ville være med i undersøgelsen. Vi tror, at de i de fleste tilfælde blev spurgt af mentoren, men der kan også have været tilfælde, hvor sagsbehandleren har spurgt dem. Vi kender ikke de præcise omstændigheder knyttet til, at det blev lige disse unge, der blev spurgt, og ved derfor heller ikke, om der er grund til at tro, at de adskiller sig fra dem, som ikke blev spurgt. Men vi ved, at i et par tilfælde blev den unge af sagsbehandler eller mentor vurderet som for psykisk svag eller syg til et interview. Af de 17 var der seks, der ikke ønskede at lade sig interviewe, en, der ikke mødte til interview, og en, der gav sit tilsagn for sent til at vi kunne få ham med. Vi stod således tilbage med ni unge, der lod sig interviewe. Det er vanskeligt at sige noget om, hvorvidt der er systematiske skævheder i udvalget af unge, der har deltaget i interview.

Man kunne have en begrundet formodning om, at det var lettere at overtale unge med en knap så belastet situation til at lade sig interviewe. Hvorvidt det faktisk forholder sig sådan, at de unge, vi har haft kontakt med, generelt er bedre stillede end de øvrige unge under mentorordningen, ved vi dog ikke. Marie Louise Jørgensen oplyser, at hun, ud fra sin oversigt over de unge, ikke vurderer det som sandsynligt. Man kan også forestille sig, at unge, der var mindre tilfreds med sin mentorkontakt, vil have været mindre motiverede for at sige ja, når deres mentor spurgte dem, om de ville deltage. Så når den foreliggende evaluering af mentorordningen diskuteres, og resultaterne af indsatsen vurderes, må der tages forbehold for, at der kan have været en selektion i retning af, at de mest vellykkede forløb er blevet overrepræsenteret.

Andre forbehold knytter sig til den måde, dataindsamlingen er foregået på. De kvalitative interview har fulgt en i udgangspunktet fælles guide, hvor bestemte temaer skulle dækkes. Men derudover kunne de studerende, der har indsamlet materialet, forfølge problemstillinger, de hver især var særligt interesserede i. Det betyder på den ene side, at datamaterialet ikke hele vejen igennem er så homogent, som tilfældet ville have været, hvis der havde været tale om de samme interviewere på alle cases. Det betyder på den anden side, at de studerende i en del tilfælde følte sig for bundet af den fælles interviewguide til at følge op på specielle temaer, der kunne være af særskilt interesse i de enkelte interviews.

Hvad angår åbenhjertighed og pålidelighed er vor fornemmelse, at den stort set er tilfredsstillende, men nogle unge kan virke lidt beklemt ved situationen, og der er temaer, de vælger at svare kort eller undvigende på. I et par tilfælde fik interviewerne at vide af mentoren inden interviewet, at den unge ikke ønsker at tale om tidligere kriminalitet. I et par andre tilfælde kunne man fornemme, at de helst ikke ville tale så meget om deres fortid, og at der også var forhold i nutiden, de ikke ville gå så meget ind på. Alligevel giver de antydninger, der kan være meget informationsmættede. Mentorer og sagsbehandlere var gennemgående

meget meddelsomme. En enkelt mentor var af sproglige grunde svær at forstå, og en enkelt sagsbehandler var meget forbeholden med hensyn til at videregive information om sin klient og talte af den grund kun generelt.

Endelig er det en svaghed ved den foreliggende fremgangsmåde, at vi som evaluatoreer ikke selv har været direkte involveret i feltarbejdet, men kun kender mentorordningen gennem det materiale, andre har indsamlet. Det betyder, at materialet og kendskabet til de unge og mentorordningen ikke er så meget inde under huden, som det kunne ønskes. Men det var de rammer, der var mulige at etablere for undersøgelsen, og vores fornemmelse er, at materialet til trods for de skitserede metodiske svagheder rummer så mange informationer, at det er muligt og rimeligt at foretage en samlet vurdering af mentorordningen.

Det kunne på mange måder have været mere interessant, hvis vi i det følgende havde villet give udførlige præsentationer af de enkelte cases, og i højere grad end tilfældet er sammenkoblede den unges udtalelser med mentorens osv. Af anonymitetshensyn har vi imidlertid set os nødsaget til at bryde materialet op, og derved forhindre vore opdragsgivere i at kunne evaluere de enkelte mentorforløb. Selv om den generelle evaluering af mentorordningen er meget positiv, er det vigtigt at forhindre en mulig identificering af unge, der fortæller om tilbagefald, af mentorer, der leverer mindre arbejde end andre osv.

5. Problemdefinitioner

Et udgangspunkt for Kriminalforsorgens indsats er rimeligvis en opfattelse af, at den unge har problemer, som han kan hjælpes med. Men hvilke problemer, det kan være, og hvor omfattende disse er, er meget forskelligt. Der er heller ikke altid enighed mellem mentor, sagsbehandler og den unge selv om definitionen af hans problemer. I nogle tilfælde handler mentorens arbejde om at påvirke den unge til at definere sine problemer, således som mentoren definerer dem.

Problemerkernes omfang

Vi starter denne gennemgang med en oversigt over omfanget af de problemer, som de unge, der er blevet interviewet, har haft.

Ingen eller få problemer: I et tilfælde har den unge tilsyneladende ikke haft nogle bestemte problemer, og kriminaliteten kan derfor bedst beskrives som en engangsaffære udløst af søgen efter spænding. Dette er nu overstået, og han står tilbage med et problem: en plettet straffeattest, som måske sammen med hans etniske baggrund forhindrer ham i at få det job, han ønsker. Han har imidlertid taget et andet arbejde, mens han venter på at finde en løsning på dette problem. I et andet tilfælde med en ung fra det samme miljø, er det også meget begrænset, hvad den unge opgives at have af problemer. Også her opgives den motiverende faktor for kriminaliteten at være spænding, og den kriminalitet, han har bag sig, er ikke omfattende, men grov. Den unge opgiver at have haft et misbrugsproblem samt problemer i familien, men siger at det nu er overstået. Dette synes også at være mentors og sagsbehandlers vurdering, men de anser det som afgørende for hans videre udvikling, at han nu lykkes i det uddannelsesforløb, der nu er påbegyndt. I et tredje tilfælde er det også meget lidt, mentor og sagsbehandler kan pege på af problemer (den unge mødte ikke selv op til interview). Begge mener i dette tilfælde, at der ligger nogle familieproblemer

under, men ved ikke noget præcist om hvad det skulle være. Sagsbehandler mener, den unge er karakterafvigende, måske psykopatisk, mens mentoren mener han mangler kontakt med sine følelser og vil spille smart. Sagsbehandleren siger, at den unge selv mener, han er blevet uretfærdigt behandlet. Han skal nu i retten igen og svare for flere forhold af ældre dato, men mentor og sagsbehandler mener begge, han er ude af kriminalitet nu og på vej videre i livet.

En del problemer: Om seks andre af de i alt ti unge får vi opgivet, at de har en del problemer. Det er ikke muligt at give nogen præcis oversigt over, hvilke problemer de har, da det at et problemområde ikke nævnes, ikke nødvendigvis betyder, at der ikke er problemer på dette område. Det nævnes for eksempel for tre unge, at de mangler selvtillid, men det betyder jo ikke, at de tre øvrige ikke også kunne trænge til at få styrket selvtilliden. Der er ikke blevet spurgt direkte til dette i interviewene med de unge, men problemet er blevet nævnt af mentor eller sagsbehandler (aldrig af den interviewede selv). Familieproblemer er der derimod blevet spurgt til, og dette nævnes som et problem af i hvert fald fem af disse unge. Diskrimination er der også spurgt til, og det har de også alle erfaringer med, skønt i forskelligt omfang.

Meget omfattende problemer: Som et yderpunkt finder vi en ung med et meget omfattende problemkompleks: store familieproblemer, forældre, der selv er kriminelle og heraf følgende opvækst med kriminalitet, en meget stor familie, som nu er splittet, blandt andet fordi faren er blevet udvist, krigsoplevelser og psykiske problemer som følge af det, psykisk ustabilitet og vanskeligheder med at tåle nederlag, manglende skolegang, helbredsproblemer, stofmisbrug, tilknytning til et belastet miljø med mere. Sagsbehandleren fortæller i dette tilfælde om meget omfattende kriminalitet, som den unge ikke vil erkende; omvendt taler den unge selv om en uretfærdig behandling, og hævder at han til dels er uskyldig dømt. Den unge taler om boligproblemer, manglende tilbud på passende arbejde

og dårlig økonomi; omvendt taler sagsbehandleren om en bolig, den unge blev smidt ud af efter store problemer, og om en aktivering han ikke mødte op til, og påpeger at han har fået økonomiske ydelser, der svarer til de gældende regler.

Typer af problemer

Kriminalitet og straffe: De unge har selvsagt til fælles, at de har begået kriminalitet og er blevet straffet for det. To har kun fået betingede domme, de øvrige har været eller er i fængsel. Vi har ikke fuldstændige oplysninger om, hvad de unge er blevet straffet for, men med et par undtagelser er det tyverier og røverier, der går igen. To er blevet indhentet af gamle forhold og venter nye domme i løbet af mentorforløbet, mens én har fået dom for nye forhold. Vi anser kriminaliteten for at være både en følge af den unges øvrige problemer, og noget der fastholder og forstærker den unges problemer (uddannelsesforløb, der brydes af fængselsophold, en personlig økonomi, der ikke kommer i orden grundet stofgæld eller bøder, der skal betales, en plettet straffeattest, der holder en i arbejdsløshed osv.). To af de unge definerer problemet snarere som en uretfærdig behandling fra politiets og retsvæsenets side, men den ene af dem har (ifølge mentor og sagsbehandler) nået en erkendelse af, at det kun skader ham selv at forsøge at protestere mod dette.

Kriminelle miljøer: Alle de ti unge har begået hele eller de største dele af deres kriminalitet sammen med andre unge. Imidlertid er der ingen af dem, der er medlemmer af noget, der fortjener betegnelsen "bande", i betydningen en fast organiseret gruppe med et navn og med kriminalitet som en central gruppeaktivitet. De vennemiljøer, der her er tale om, er løsere organiseret, og samværet handler om at have det sjovt, med kriminalitet som et udslag af det. Mentorer og sagsbehandlere beskriver disse vennemiljøer som noget, der fremmer eller fastholder den unge i kriminalitet, og denne beskrivelse er nogle af de unge selv enige i. Én fortæller, at det var sjovt at være med i dette miljø, og hver gang han

kom tilbage til bostedet fra et institutionsophold, faldt han tilbage i det samme mønster. Han går nu på skole et helt andet sted i landet, og forebygger tilbagefald ved kun at tage på kortvarige hjemmebesøg. En anden ser også selv problemet i denne tilknytning og vil derfor gerne begynde en uddannelse et andet sted i landet. For en tredje er der også en vis erkendelse af problemet, men så alligevel ikke: Den unge omtaler selv kriminaliteten som en livsstil og siger, at med hans forbrugsmønster kan man ikke pludselig klare sig for 2000 kr. om måneden. Skal han komme ud af kriminalitet, skal han ”*væk fra alle de der tanker om alle de der dollars,*” som han siger. Uddannelsesforløb har i hans tilfælde kun været acceptable, når han har fået revalidering, men heller ikke da har det holdt længe. Mentoren mener, han har en mindreværdsfølelse som kompenseres med en stak pengesedler. Mentoren mener, denne unge mangler et socialt netværk, og han vil gerne sætte ham i kontakt med nogle andre miljøer. Dette er den unge slet ikke enig i selv, og som han ser det, har han sikkert venner nok. Problemet er bare, at det er de forkerte venner, hvis han skal have en mulighed til at bryde ud af den livsstil (præferencer, forbrugsmønster) han har nu, og som gør det svært at leve uden kriminalitet. Kun for denne unge og for en enkelt mere virker det rimeligt at anse kriminaliteten som tæt filtret ind i en *livsstil*, og dermed en kilde til *identitet*. Vi vil antage, at når kriminalitet går sammen ikke bare med et vennemiljø, men også med en livsstil og en identitet, bliver det meget svært at bryde ud af kriminaliteten.

Familieproblemer: Fire unge har meget omfattende familieproblemer, hvor det handler om en grundlæggende splittelse af familie og manglende oplevelse af tilknytning til den. I et tilfælde kom den unge til Danmark uden sine forældre, men ifølge med andre slægtninge, i et andet tilfælde efterlod forældrene ham i hjemlandet, i det tredje tilfælde opstod der et brud i familien i forbindelse med at han blev fjernet fra familien af de sociale myndigheder. Det fjerde tilfælde er nævnt ovenfor som den meget tungt problembelastede. To af disse fire unge bor

nu sammen med sine familier, men savner støtte fra dem og ønsker egne boliger. For tre af de fire har problemernes årsag (familiesplittelsen) sammenhæng med deres baggrund som indvandrere/flygtninge, men problemet i sig selv – omsorgssvigt – er det samme som mange af Kriminalforsorgens øvrige klienter har. Tre af de øvrige har haft konflikter i sine familier, og for to af dem har det især handlet om religiøse og strenge fædre. Her er der altså en kulturrelateret familieproblematik. Den sidste har oplevet tæsk, skilsmisse og en vis stedfaderproblematik, men har generelt en støttende familie.

Gennemgående omtaler mentor og sagsbehandler familierne mere negativt, end de unge selv gør. Dette er sikkert udtryk for en almindelig tendens til at ville være loyal overfor sine egne familier, men der er også tegn på, at mentor og sagsbehandler ikke helt forstår de unges bånd til sine familier. Unge fra især muslimske familier har tit ikke den samme idé som unge fra danske familier om et livsforløb med en ungdomsfase, hvor man bor for sig selv inden et ægteskab. I den sammenhæng kan vi for eksempel se i et tilfælde, at en egen bolig til den unge fremtræder som en løsning for mentor og sagsbehandler, mens den unge ser det som noget midlertidig, indtil han igen vil kunne flytte tilbage til familien. Han har haft store skænderier med sin far. Han ønsker nu at få et arbejde og et mere stabilt liv, og gennem det at kunne få et grundlag for at leve sammen med sin familie på en positiv måde. Han vil også gerne blive ”mere religiøs” (i betydningen efterleve religiøse regler bedre) end sin far. Men dette er ambivalent for ham, da han også giver udtryk for, at faren var for religiøs, ligesom han var træt af, at han ikke måtte komme med venner hjem, mens han boede hos sin familie, og ikke mødte forståelse for at han ville ud og være sammen med venner.

Enkelte mentorer og sagsbehandlere mener generelt, at de unges problemer med familierne er mindre i indvandrerfamilier, end i de familier Kriminalforsorgen i øvrigt får sine klienter fra. I disse øvrige familier er der gennemgående større problemer med splittelse af familien, omsorgssvigt, rusmiddelmisbrug og

afhængighed af sociale ydelser, mens indvandrerfamilierne generelt er mere støttende.

Psyriske problemer: Om tre af de unge siger mentor og/eller sagsbehandler, at de mangler selvtillid, én af dem karakteriseres også som umoden, og en fjerde omtales som karakterafvigende eller psykopatisk. To af disse og to andre siges også at have problemer med at tage nederlag, enten på grund af et hidsigt temperament eller på grund af nedstemthed. Her er det højst sandsynligt flere, der kunne siges at have denne type problemer. Kun én omtaler eksplicit sine psyriske problemer selv, som han knytter til krigsminder, der blandt andet forfølger ham om natten. ”*Jeg kan ikke drømme mine egne drømme*”, siger han blandt andet.

Stof og alkohol: Mange, sandsynligvis de fleste af disse unge, ryger eller har røget meget hash i perioder. Én bruger også piller. Denne og to andre er dog de eneste, der opgives at have et misbrugsproblem, og kun hos den ene vurderes dette som hans hovedproblem (en omfattende hashrygning, der giver ham store problemer med at komme op om morgenen, og derved også for at passe arbejde eller skole). En anden er kun dømt for vold begået under påvirkning af alkohol, og det har været på tale, at han havde et alkoholproblem, men det ser ud til, at han mestrer dette nu. Når kun et fåtal af vore informanter har egentlige misbrugsproblemer, er det sandsynligvis et udtryk for, at misbrugsproblemerne generelt er mindre hos de af Kriminalforsorgens klienter, der har anden etnisk baggrund, end hos de øvrige (dette hævdes også af et par sagsbehandlere).

Skoleproblemer: De fleste har haft problemer i skolen, og fire er bogligt meget svage. Dette gør fremtidsplanerne usikre. Omvendt kan vi tydelig mærke en stor optimisme med hensyn til at komme videre i livet hos sagsbehandler og mentor i de tilfælde, hvor den unge regnes som ”begavet”.

Bolig: For to unge er mangelen på egen bolig akut, og fremhæves af dem selv som det vigtigste eller et af de vigtigste problemer her og nu. Det hænger i begge tilfælde sammen med problemer i en familie, som ikke kan rumme dem hverken i bogstavelig eller overført betydning. Andre har haft behov for at flytte hjemmefra og fået hjælp til det.

Arbejdsløshed: De fleste af de unge har erfaring med arbejdsløshed. Ikke alle udtaler sig om det, men sandsynligvis oplever de alle en risiko for, at de skal blive ramt af arbejdsløshed. Dog er der kun én, hvor arbejdsløshed lige nu er det akutte problem. Han vil helst have et arbejde, men han ser det som håbløst at finde et, og hans plan er at begynde ved et arbejdstræningscenter. Et kursus, der måske kan føre videre ind i et uddannelsesforløb og senere et arbejde, er den løsningsmodel, hele seks af de andre allerede følger for at komme videre. En har valgt at tage andet arbejde, mens han venter på at få det, han ønsker. En er i fængsel, så problemet er ikke aktuelt for ham lige nu. Den sidste går på HF, har planer om videregående uddannelse og har et godt fritidsjob. Han er således den eneste, som ikke har arbejdsløshed som en nærliggende problematik.

Diskrimination: Alle de unge har erfaringer med diskrimination, og gennemgående er dette noget, de selv lægger mere vægt på som problem sammenlignet med deres mentorer og sagsbehandlere. Det er dog forskelligt, hvorledes de unge bruger betegnelsen diskrimination. En af de unge svarer i første omgang nej til, at han har oplevet diskrimination, og tænker i den forbindelse måske på racistiske kommentarer eller overfald. Først i en anden sammenhæng fortæller han om jobs, der er blevet slået op igen, lige efter at han har fået at vide, at stillingen var blevet besat. Ligeledes fortæller han om en personaleansvarlig i Føtex, der kiggede på hans papirer: ”Der sagde hun’ det var godt nok, men du er sort’.” En anden vurderer, at han med sit udseende godt kan finde arbejde for

eksempel i bygningsbranchen, men at det er udelukket, at få et arbejde hvor man skal stå i kassen, f eks på en tankstation.

Straffeattest som dobbeltstraf: De unge, mentorerne og sagsbehandlerne er øredøvende enige om, at kombinationen af anden etnisk baggrund og en plettet straffeattest gør det så godt som umuligt at få arbejde på det almindelige arbejdsmarked. Her står denne gruppe unge væsentligt svagere end Kriminalforsorgens øvrige klienter.

Kulturkonflikt: Fra kriminalforsorgens side lå der, som tidligere nævnt, en forestilling om kulturkonflikt under begrundelsen for at afprøve denne mentorordning. Følgelig har vore interviewere spurgt til kulturkonflikter. Da dette kun undtagelsesvist var noget, de interviewede selv bragte på banen, blev spørgsmålene her til tider noget ledende. Mentorer og sagsbehandlere svarer i de fleste tilfælde bekræftende på, at der er tale om kulturkonflikter, men disse konflikter bliver i regelen omtalt som et generelt problem, og kun undtagelsesvis som et specifikt problem, der gælder den unge, der er i fokus. En mentor siger f.eks. om kulturkonflikter, at de kan gøre indvandrerdrengene ”*pisseforvirrede fordi samfundet herude fortæller dem, hvordan regler og moral er, herhjemme fortæller de noget andet, og når de ikke ligesom harmonerer, hvem fanden skal man så tro*”. Disse betragtninger knyttes imidlertid ikke specifikt på den unge, han er mentor for. Den unge selv taler også om kulturforskelle i generelle vendinger, men ser det snarere som et problem for andre end ham selv, og problemet forbinder han med, at muslimer i vestlige samfund glemmer sin religion. Han er glad for, at han har haft sin barndom i et muslimsk land og ønsker at vende tilbage, når hans uddannelse er afsluttet, hvilket, han mener, andre muslimer også burde gøre. Eksemplet viser en radikalt forskellig forståelse af, hvad en kulturkonflikt handler om, og på hvilken måde det kan være et problem. Denne forskellighed kunne

man måske sige i sig selv er tegn på en kulturkonflikt, men man skal ikke slutte for hurtigt fra kulturel forskellighed til konflikt.

Som vi ser det, har det mere for sig at tale om kulturforskelle som et problem i det tidligere omtalte tilfælde, hvor den unge er vokset op i en familie, hvor kriminalitet er normalt. Vi synes også, vi kan tale om kulturforskel som et problem i et andet tilfælde. Her knytter det sig imidlertid ikke alene til det, at den unges forældre er fra Tyrkiet, men nok så meget til social klasse: Forældrene er uden uddannelse, og de er hårdt arbejdende. De forstår ikke, at han ønsker en uddannelse, og de mener, han i stedet burde tjene penge. Hans mentor siger om forældrene: *"De siger: 'Du skal ud og arbejde, og du skal ud og tjene nogle penge.' De knokler dag ud og dag ind, og de har noget med fire rengøringsjob, og de ser dårligt hinanden. Så kan han jo ikke komme og sige 'i dag har jeg haft det på teknisk skole, og jeg forstår ikke rigtig, hvad det er.' Den hjælp har han ikke."* Forældrene forstår heller ikke hans livsførelse med venner og fester. Følgelig bliver noget, der kunne anses for enten et kulturproblem eller et familieproblem til et boligproblem for den unge selv: En egen bolig vil indebære en løsning på hans problemer.

Manglende rolleforbilleder: Et manglende eller uegnet maskulint rolleforbillede kan også spores som begrundelse for mentorordningen. Dette er der ikke blevet spurgt direkte til i vore interviews. Men når det gælder forholdet til fædre, er der, som tidligere nævnt, syv af de ti, der enten har oplevet en splittelse i familien eller haft store konflikter med sine fædre. Vi ved imidlertid ikke, om de kan have haft andre, gode forbilleder. Som vi så i et tidligere eksempel med en ung, der, på trods af at han havde oplevet den strenge fader som et problem, selv ønskede at blive mere religiøs ligesom sin far, skal vi også her være forsigtige med helt at afskrive disse fædre som rolleforbilleder. De unge kan have oplevet dem som irrelevante i én livsfase, men som relevante forbilleder for et voksenliv, som i hvert fald et par af de interviewede ønsker skal være mere i overens-

stemmelse med de religiøse påbud, end deres eget ungdomsliv har været. Om de tre, der ikke oplyser, at de har haft problemer med sine fædre, ved vi heller ikke, om deres fædre er gode forbilleder for dem. Men som vi senere skal se: Selv uden at tage stilling til hvor store behov disse unge har haft for nye forbilleder, er det åbenbart for os, at det for flere af mentorerne lykkes meget godt at fungere som rollemodeller for dem.

Kommentar til problemdefinitionerne

Gennemgående lægger de unge mest vægt på konkrete problemer, som de mener, der kan findes en rimelig enkel løsning på (få bolig eller arbejde), mens mentorer og sagsbehandlere lægger større vægt på mere dybtgående og bagvedliggende problemer (familieproblemer, psykiske problemer). Dette er sandsynligvis et udtryk for, at det kan være truende for ens selvbillede at erkende de mere grundlæggende problemer, hvorfor man generelt ønsker at undgå erkendelsen af dem. Der kan dog også ligge noget positivt i denne attitude, idet en erkendelse af et meget omfattende problemkompleks nemt ville kunne virke handlingslammende. På den anden side kan det være vigtigt at få den unge til at indse, at der ikke findes enkle løsninger på ofte sammensatte og flertydige problemer.

En af de unge bliver i interviewet ved med at insistere på, at hvis han bare får en bolig, så skal alt andet nok løse sig. Hans mentor er mere forbeholden og vil have den unge til at forstå, at han først bør påbegynde en uddannelse, så han kan få ret til et kollegieværelse, eller tjene nogle penge, som kunne sættes af til et depositum. Mentoren fortæller, at den unge dagen inden havde brugt sine egne penge til at købe en bil og tydeligvis forventede, at andre ville ordne en bolig til ham, og at det ikke var noget, han kunne gøre noget for selv. I dette interview synes vi dog at kunne se, hvorledes andres problemdefinitioner går ind og påvirker den unges definitioner. Vi ved ikke, om det her er mentoren, sagsbehandleren eller andre, der har påvirket ham mest, men disse formuleringer

kommer næppe alene fra ham selv: *"Jeg har ikke rigtig været stabil, og jeg har aldrig rigtig arbejdet før, vel. Så har jeg været henne på noget uddannelse, noget forskelligt. Jeg mangler det der stabilitet et eller andet sted, ikke. Det er det, der nogle gange gør, at jeg ligesom hopper ud fra et eller andet. Og så går jeg så hen og dummer mig, og så ryger jeg så måske ind et par måneder."* I vore ører lyder dette som en tillært, og måske ikke helt internaliseret problemdefinition.

Vi har også et andet eksempel på en ung, som er inde i en proces med at revidere sine problemdefinitioner. Et af de første spørgsmål, han får i interviewet, er, om han nu går på et computerkursus, og han svarer: *"Meningen er den, at jeg er her for at lære at komme op til tiden, altså komme op om morgenen."* Lidt senere fortæller han om den første gang, han røg hash: *"Det ændrede hele mit liv, lige fra da jeg tog mit første hvæs."* Skolen gik dårligere og kriminaliteten begyndte. Senere føres de to temaer sammen, og vi får at vide, at det er hashrygningen, som er grunden til, at det er så svært for ham at komme op om morgenen. *"Det der med hash, det har bare ødelagt næsten det hele."* Fremdeles ryger han hash næsten daglig. I interviewet med hans mentor kommer det frem, at han har anvendt meget tid med den unge på at få ham til at indse, at hash er et problem for ham: *"Med den unge, der arbejder jeg jo meget med hans forbrug af hash, ikke. Og fra at han accepterede, at det var hash, der var et problem - for det var det nemlig ikke i starten - 'Det er ikke noget problem, det har jeg helt styr på' - til at det blev til, at han erkendte, 'jamen det er jo et problem, det kan jo ikke nytte noget.' Og nu er vi i den fase: nu har han erkendt, nu er han helt bevidst om det, og nu er han motiveret for at arbejde med det."*

Sammenlignet med Kriminalforsorgens øvrige klienter virker det rimeligt at antage, at de unge med anden etnisk baggrund har færre problemer med familien. Det betyder, at der i familien er flere ressourcer, der kan mobiliseres med henblik på en resocialisering. Disse unge har også sjældnere problemer med stofafhængighed. Hvis den tendens, vi synes at finde blandt de interviewede,

gælder mere generelt, vil de også kun undtagelsesvis have problemer med, at kriminaliteten er filtret ind i en hel livsstil og dermed er en kilde til identitet. Stofafhængighed og kriminelle livsstile er sandsynligvis blandt de vigtigste faktorer for en fastholdelse i kriminalitet. Til gengæld har den gruppe unge straffedømte, vi har haft kontakt med, nogle meget store problemer på arbejdsmarkedet grundet kombinationen af anden etnisk baggrund og en plettet straffeattest. Denne problemafkllaring er vigtig at have i mente under læsningen af det næste kapitel, der omhandler, hvad mentorerne kan bidrage med.

6. Mentorernes arbejde

Hvorledes arbejder mentorerne med de unge, og hvad bidrager de med, rent konkret?

Alle mentorer, der er blevet interviewet, arbejder i det daglige professionelt med børn og unge. I de fleste tilfælde kendte de den unge, inden de blev mentor for vedkommende. Fem af de otte mentorer, vi har haft kontakt med, har flere mentorforløb, og selv om de hovedsagligt talte om den eller de unge, der blev interviewet, har vi fået nogle oplysninger om de øvrige forløb også (til sammen 15 forløb). Fire af de otte mentorer har anden etnisk baggrund end dansk, men ingen af dem har helt den samme etniske baggrund som de unge, de er mentor for.

På spørgsmål om mentorernes indsats opleves som en form for hjælp eller som en form for kontrol, er alle – både unge, mentorer og sagsbehandlere – enige om, at det helt eller hovedsagligt handler om hjælp, selv om der også i ordningen er indbygget visse kontrolelementer.

Former for hjælp

Praktisk hjælp: Den første form for hjælp er af praktisk art. Det handler om at finde skole, arbejde eller bolig for den unge, bistå med at få orden i den unges økonomiske forhold, at få udstået en idømt samfundstjeneste eller andet. Seks af de ti unge har fået den type hjælp af sin mentor, og for en syvende har det været forsøgt, dog foreløbig uden succes. Et par mentorer går meget langt med praktisk hjælp, og leverer noget man må kunne betegne som servicering, for eksempel i form af at komme og hente den unge og køre ham til hans møder med sin sagsbehandler i KIF, eller sørge for at han vækkes og køres på arbejde i den første tid, eller stiller sin bil til rådighed for en møbeltransport.

Nogle eksempler på praktisk hjælp: En ung blev mødt af sin mentor med det samme han kom ud fra fængsel, og inden der var gået en uge, var han

kommet i praktik ved et værksted, hans mentor havde fundet. De har lagt en uddannelsesplan (en teknisk uddannelse for bogligt svage), og mentoren har stillet den unge i udsigt, at han vil kunne hjælpe ham med at få en læreplads efter endt uddannelse. Samme dag som interviewet fandt sted, havde mentoren kørt forbi praktikstedet, da han havde en fornemmelse af, at den unge ikke var mødt den dag, hvilket viste sig at være rigtigt. Dette var første gang på tre uger, og mentoren mener, man skal være tålmodig og indse, at der kommer mange problemer, inden den unge er selvkørende. Mentoren har også sørget for, gennem kontakt med den kommunale sagsbehandler, at den unge får en acceptabel løn under sin praktik. Videre søger han nu kommunen om at finansiere kørekort for den unge, da han vil behøve det i sit arbejde, og han forsøger også at skaffe den unge en bolig. Dette er vigtigt, da den unges hjemmesituation er meget vanskelig. Takket være at mentoren selv er kommunalt ansat, er han god til at trykke på de rigtige knapper, og sagsbehandleren i KIF fremhæver specielt, at denne mentor klarer at bremse op, når de kommunale sagsbehandlere vil have de unge aktiveret. Dette er vigtigt for at få de unge ind i mere langsigtede forløb. Sagsbehandleren synes i øvrigt, denne mentor går noget langt i at servicere de unge, han arbejder med, blandt andet ved at "køre taxa" for dem, men han kan godt se, at det giver gode resultater.

En anden ung fortæller, at hans mentor ved to anledninger har fundet arbejde for ham, men at han ikke har klaret at holde på disse jobs, fordi han ikke har kunnet komme op om morgenen. Det sidste job var hos en af mentorens venner, som kom og hentede den unge hver morgen, indtil en morgen den unge sov så tungt, at han slet ikke hørte ringeklokken. Her havde mentoren allerede én gang gået ind og fået den unge tilbage til arbejdet efter en konflikt med en arbejdsleder. Den unge selv ser ikke disse korte arbejdsperioder som nederlag, men er tvært imod meget tilfreds med, at han havde klaret at holde et par jobs i en tre-fire uger. *"Det var et herregodt arbejde. Men det var det, at jeg kom op om morgenen. Men det gik fint nok de første to uger. Jeg arbejdede faktisk tre*

uger.” Nu går han til jobtræning, og det er også noget, mentoren har fundet frem til. Ved dette kursuscenter vil han forhåbentlig også få lappet nogle huller i sin grundskoleuddannelse. I interviewet lægger den unge meget vægt på denne praktiske hjælp, han har fået af sin mentor, mens mentoren knapt nævner dette. Han taler i stedet om det lange omvendelsesarbejde, han er i gang med den unge. Den praktiske hjælp er fra hans side ikke ment som endelige løsninger, men snarere som nogle positive erfaringer, der kan bringe den unge videre.

”Advokat”-hjælp: Denne form for hjælp handler om at tale den unges sag, og hjælpe ham i kontakt med myndighederne (kommunale sagsbehandlere, KIF) eller med banker og andre kreditorer. Hjælpen handler om at følge den unge og argumentere for ham, så han kan få økonomisk støtte for eksempel til et kørekort eller til fitness, eller få gennemført en afdragsordning med sine kreditorer. I et tilfælde har mentoren medvirket til at få ophævet et vilkår for prøveløsladelse (antabusbehandling, noget den unge gerne ville være fri for af sociale grunde). Fem unge har fået denne type hjælp af sin mentor.

Nogle eksempler på denne form for hjælp: I det første eksempel ovenfor så vi, hvorledes den unges mentor lagde pres på kommunale sagsbehandlere, og gennem det kunne skaffe den unge ressourcer.

En anden ung har bedt sin mentor om at tale med hans lærere ved enkelte anledninger, formodentligt ud fra en erkendelse af at han selv vil have sværere ved at fremlægge sin sag, eller som en hjælp til at håndtere et eventuelt afslag på en forespørgsel. Ifølge mentoren har denne unge haft en del problemer med sit temperament, og han har til stadighed behov for støtte til at tåle nederlag og kunne rejse sig igen. Den unge bor ikke sammen med sin familie og har haft en del konflikter med denne. Også overfor familien har mentoren gået ind og talt den unges sag, og blandt andet forberedt et hjemmebesøg for den unge. Denne mentor har også været med til at forhandle en afdragsordning på plads for en regning, som den unge ikke kunne betale.

Personlig hjælp: Den sidste form for hjælp handler om rådgivning og samtale med hensyn til arbejde og uddannelse, hjælp til at styrke selvtillid, få styr på følelsesliv eller forhold til familien, hjælp til at komme ud af misbrugsproblemer, oparbejde socialt netværk, bevidstgørelse i forhold til kriminalitet, ansvarliggørelse i forhold til eget liv og lignende. For kun en af de ti unge fortælles der ikke om nogen hjælp af denne type, men dette er også en ung, der ser ud til at klare sig meget godt.

Alle mentorer bidrager med noget på dette område, men der er alligevel stor forskel på, hvorledes de vægtlægger den personlige hjælp i forhold til den praktiske hjælp. Vi mødte ovenfor en mentor, der var meget dygtig til at ordne ting for den unge, finde arbejde, skole eller bolig, trykke på de rigtige knapper i kommunen osv. Han ser imidlertid ikke det, han får ordnet, som løsninger i sig selv, men snarere som noget, der giver den unge succeserfaringer, som kan bringe ham videre. Dybest set handler det om at opbygge den unges selvværd: De unge skal lykkes med noget, have succesoplevelser, og derefter er det muligt at arbejde videre med dem. Denne mentor siger, at han er god til at se folks talenter, til at se, hvad disse unge kan andet end kriminalitet. Han bruger ikke meget tid til at tale med de unge om kriminalitet, da han mener, de selv udmærket godt ved, det er forkert, det de har lavet. Kontakten med de unge er derfor mere orienteret fremad i tid end bagud. Han har strakt sig langt i retning af at servicere de unge, for eksempel ved at sørge for vækning om morgenen. Han fortæller om den unge, som dette gjaldt, at han nu står op selv, fordi han er glad for den skole han går på – og det ikke kun af faglige grunde, men også fordi han går sammen med nogle søde piger, der er vilde med ham. Dette er også en vigtig succeserfaring. Om en af de andre unge siger han, at denne nu har fået tilstrækkeligt med penge til, at han kan købe noget smart tøj og gå til styrketræning og pleje sit udseende – og at dette er vigtigt for hans selvværd.

Nogle af de andre mentorer vil nok mene, at det er nødvendigt at gå mere i dybden. En anden mentor advarer for eksempel mod at tro på de nemme løsninger, som de unge selv gerne tror på: *"Det er meget det der med, man beskylder andre folk for sådan som man har det, for eksempel. Eller også så tror man, at lykken, det er noget der ligger derude, ikke, det er noget, eller 'når jeg nu har det der', eller 'når jeg nu har fået en kæreste' så er det hele godt igen, og så bliver mit liv helt fantastisk, men altså sådan er det bare ikke. Det er kun midlertidig, så står man tilbage igen med de samme problemer lidt efter igen."* Denne mentor bruger et fysisk og psykisk træningsprogram, der er rettet mod, at den unge skal lære at håndtere følelser og komme i kontakt med sig selv. En anden mentor udtrykker en vis skepsis over for, at han skulle ordne op i det praktiske liv for den unge. Han siger, det vigtige er, at man lærer den unge selv at tage hånd om praktiske ting, for eksempel ved at vise hvorledes man søger arbejde, skriver et cv, skriver sig op til bolig osv.

Med hensyn til vægtlægningen mellem praktisk hjælp, "advokat"-hjælp og personlig hjælp er der en vis forskel mellem de danske og de udenlandske mentorer. Det ser ud til, at de danske har mere at bidrage med af praktisk art, takket være deres egne netværk, og de har også nemmere ved at få ting igennem, når de advokerer for den unge. Omvendt ser det ud til, at mentorer med anden baggrund end dansk mangler noget "power" i forhold til systemet. Som én af dem siger: *"Tænk på, jeg er også udlænding. Hvis jeg ringer i telefonen, 'hvad er det for noget', ikke. Og hvis det er politi for eksempel, de vil ikke fortælle mig noget som helst ... og jeg kan ikke presse noget igennem. Jeg har en ung, der sidder i fængsel, og jeg kan ikke besøge ham."* Denne mentor oplever, at KIFs sagsbehandler kan hjælpe og supplere ham ved at kunne tage hånd om det, han ikke selv er i stand til at komme igennem med (den fængslede unge, der omtales i citatet, er ikke en, han er mentor for). Han fortæller også, at han siger til de unge, som ønsker hjælp til at få en bolig, at han ikke engang er i stand til at skaffe en til sin egen søn. Det ser heller ikke ud til, at de udenlandske mentorer

har nemmere ved at arbejde med familierne end de danske, måske er det endda snarere tvært imod.

Mentorerne har forskellig indstilling til at arbejde med familierne. En (dansk) mentor siger lige ud, at han synes, forældrene tit er "halvmærkelige", og at de ikke kan bruges til noget. De fleste siger imidlertid, at det er vigtigt at arbejde med familien, men at det kan være svært. I flere tilfælde har kontakten handlet om at opnå støtte og opbakning i familien til den unges fremtidsplaner. Dette gjaldt for eksempel en ung, hvis far havde et ønske om, at sønnen skulle satse på en karriere inden for datalogi, mens sønnen ønskede en teknisk uddannelse, der vil kunne give ham arbejde til søs. Faren anså arbejde til søs som farligt på grund af en slægtnings tragiske skæbne til søs. I dette tilfælde har mentoren gået ind og fået faren til at støtte sin søns uddannelsesplaner. I et andet tilfælde havde den unge modsat sig at få en mentor med samme etniske baggrund, da det pågældende etniske miljø er lille. Det kunne derfor være ubehageligt for faren, hvis man i dette miljø blev kendt med sønnens problemer. Faren var ikke glad for, at sønnen skulle have en mentor. Sønnen siger: "*Han mener: 'hvad kan en mentor gøre, som jeg ikke kan gøre i forvejen?'*" Hans mentor siger: "*Det var lidt pinligt at ringe til hans far og sige, at jeg er hans mentor. (Interviewer: Er det fordi, at du synes, at du tager hans rolle fra ham?) Ja, nemlig.*" Mentoren har derfor ingen kontakt med faren, men fortæller at han har rådet den unge til selv at tage mere kontakt med sin far, for at forsøge at tale ordentligt med ham og gennem det begynde at blive anset som en voksen i farens øjne.

Mentorerne har også forskellig indstilling til at arbejde med kriminaliteten. For den praktisk orienterede mentor, vi mødte ovenfor, er dette slet ikke nødvendigt, da han mener de unge selv er klar over, at det, de har lavet, er forkert. Vi fornemmer en opfattelse hos ham af, at hvis de unge først kommer videre i livet, forsvinder kriminaliteten af sig selv. Andre mentorer taler om en kriminell tankegang, der skal vendes. En mentor går for eksempel ind i de unges kulturelle

forbrug og tager fat i og diskuterer den vold, der er i film, videospil og musik. En anden mentor bruger en del tid på at diskutere de unges holdninger til kriminalitet med dem, og forsøger at prikke hul på nogle af de neutraliseringsteknikker de anvender, for eksempel når de afdramatiserer tyverier ved at henvise til at forsikringen betaler. Når han så spørger om deres egne knallerter er forsikrede, svarer de nej med henvisning til at det er for dyrt, hvorefter han spørger dem, hvorfor de tror, forsikring er så dyrt.

Under de ovenfor skitserede forskelligheder mellem mentorernes orientering af arbejdet med den unge kan vi se en noget forskellig opfattelse af, hvordan forandring af den unge sættes i gang. Sat på spidsen kan det opsummeres til et spørgsmål om, hvad man skal begynde med: *Rammerne først (bolig, arbejde, skole), og så vil selvværdet komme derefter og med det også en kriminalitetsfri tilværelse. Eller det følelsesmæssige og holdningsmæssige først, hvorefter der følger en motivation til at ordne op i sin tilværelse i øvrigt.* Måske kan det fremtræde som det gamle spørgsmål om, hvad der kom først, hønen eller ægget. Men det er kun en del af sagen. Det er nemlig også et spørgsmål om, hvor grundigt man mener, der skal arbejdes med den enkelte unge, og endnu mere grundlæggende: hvorvidt man ser den unges kriminalitet som forårsaget af hans livssituation på et givet tidspunkt, eller i stedet forment af nogle tilbøjeligheder, holdninger eller en dybtgående prægning. Ved at stille det op på denne måde fremtræder forskellen i tilgang som meget større, end den i praksis er. Formentlig vil ingen af mentorerne slutte sig klart til kun den ene side af disse skitserede modsætninger. Men analytisk og pædagogisk kan der være en vis pointe i at stille tingene så skarpt op.

Den store forskel mellem mentorer eller mellem mentorforløb handler nok om, hvor meget mentoren og den unge laver, snarere end om hvad de laver. I de fleste mentorforløb synes vi, der laves meget, og sandsynligvis meget mere end det, der betales for (10 timer månedligt). I to af de ti mentorforløb kan vi ikke se, at der laves særlig meget. Der holdes også her en regelmæssig kontakt, men

der sker ikke mere, end at de to mødes og taler noget sammen. I det ene tilfælde behøves der nok ikke mere, da det går godt med den unge. I det andet tilfælde går det ikke godt med den unge, men det ser ud til at mentoren ikke helt ved, hvor han skal tage fat. Måske vil denne kontakt dog kunne give den unge en erfaring med, at der findes fastholdende og fornuftige voksne, der oprigtigt støtter ham.

En uddybning om relationsarbejdet

Til det praktisk orienterede arbejde stiller mentorerne med ressourcer i form af kundskab om arbejdsmarked, uddannelsessystem og boligformidling, samt socialt netværk og forbindelser – og, ikke at forglemme, en autoritet, der gør at de kan ordne op i disse ting. Denne autoritet, sammen med kundskab og tale-gaver, er også de vigtigste ressourcer for den indsats, de giver i form af ”advokat”-hjælp. I det følgende vil vi gå nærmere ind på, hvordan mentorerne arbejder med de unge på et følelsesmæssigt plan og se på hvilke særlige ressourcer, de mobiliserer i dette arbejde.

Tid: Den første ressource, mentorerne mobiliserer, og som de alle trækker frem som meget vigtig, er tid. At give af sin tid betyder for det første, at de har tid til at tale med den unge. Det betyder for det andet, at der er varighed og kontinuitet i relationen, selv om intensiteten kan variere. Og for det tredje betyder det, at de er tilgængelige uden for kontortid og kan reagere umiddelbart på den unges henvendelser. Som en mentor siger om det sidstnævnte; hvis den unge lægger en telefonbesked, så ”er der en time eller to, hvis der er gået mere end det, regner de sgu ikke med dig.”

Neden for giver vi nogle eksempler på betydningen af tid. En mentor taler om tid som den vigtigste ressource: Han skal se de unge (som regel en hel gruppe sammen) 6-10 timer ugentlig i et halvt år, inden det rykker. At mødes flere sammen har den gevinst, at de unge synes det er sjovt at komme, og de får

nogle sociale kontakter, de kan bruge videre. Mentoren siger, han skal gå ind i de unges liv, bruge tid til at spille PlayStation eller spise burgere, engagere sig i det de er optaget af, men også forholde sig aktivt til det: diskutere med dem, for eksempel om film de ser, videospil de spiller, musik de lytter til, plakater de har på væggene osv. Det er først efter et stykke tid, at han overhovedet får taleret og kan begynde at stille krav. Overordnet handler arbejdet for ham om at vende de unges tankegang i retning af en erkendelse af, at de kan få en højere livskvalitet ved en anden livsførelse: *"Hvis jeg har sådan en storebæltsfærge som farer af sted med 25 knob i den retning, og jeg vil have den til at skifte kurs. Det tager altså lang tid. Og man skal først bremse den ned i fart. Og når den så er bremsed ned i fart, så skal man ligeså stille til at vende den båd. Ellers så får man bølgerne til at vælte båden, ikke. Så skal man vende den, og så kører vi ligeså stille den anden vej. Og det tager altså virkelig tid, og det skal man altså være indstillet på, når man går til sådan en opgave."*

Denne omfattende tidsanvendelse er også noget, sagsbehandlerne fremhæver som en vigtig forskel mellem dem selv og mentorerne, og noget der gør, at mentorerne bliver en meget god aflastning for sagsbehandlerne. Til en vis grad bruger de tid på ting, sagsbehandleren ellers ville bruge tid på (praktisk hjælp, systemkontakt). Men det meste af mentorernes tid går til et andet, mere dybtgående arbejde, som det ovenfor nævnte.

Kærlighed: Den anden vigtige ressource er et følelsesmæssigt engagement i den unge. Den unge skal føle, at mentoren kan lide ham og selv oprette eller knytte et bånd til ham. Vi minder her om, at alle mentorer i vores datamateriale arbejder professionelt med børn og/eller unge, men de fremhæver alligevel alle en personlig og gensidig sympati som et helt centralt arbejdsredskab.

Eksempler. En mentor omtaler den unge som en *"utrolig sød dreng"* og lægger ikke skjul på, at han sætter stor pris på ham. Han siger videre, at den unge mærker, at han kan lide ham, og at han er på hans side. Han følger ham op,

han ringer jævnligt, og han kommer med det samme, hvis der sker noget. Han vil opbygge den unges selvtillid, blandt andet ved at sige det tydeligt til ham, når han synes, han lærer noget af den unge. Mentoren udtrykker det på den måde, at mens sagsbehandleren arbejder med papirer, arbejder han med følelser. Hans overordnede mål er: *"Man skal skabe nye mennesker ud af et brugt hoved, måske fyldt med stoffer og fyldt med kriminalitet. Så de skal bare rettes til at være gode mennesker, tænke på andre, tænke på konsekvens."* Og metoden er: *"De skal føle, at jeg elsker dem, men at jeg hader deres opførsel. De skal mærke det først. Det tager sådan et stykke tid sammen med mig. Så de bliver næsten afhængige af mig. De skal se mig næsten hver dag. Så når alle de ting er sammen, så begynder vi at snakke om: Hvad er det, du laver i dit liv. Hvordan kan vi forhindre det. Hvordan vi kan stoppe det, og hvordan vi kan arbejde sammen. Den del tager vi med stoffer. Jeg kan ikke sige 'du må ikke tage stoffer, færdig', fordi han kan ikke stoppe. Så vi skal snakke sammen. Diskutere det og snakke sammen. Så skal han selv vælge, at han vil stoppe, fordi det ikke er godt for ham. Altså han skal selv finde ud af, at det der med kriminalitet, det betaler sig ikke."* Og dertil er den unge tydeligvis kommet, for i interviewet omtaler han kriminalitet som *"alt for besværligt"*, og mener at det ville være meget nemmere at have et arbejde. Den unge er meget glad for sin mentor, trods det at han var skeptisk i udgangspunktet. Han troede, det ville blive som en anden sagsbehandler. Han opfatter sin sagsbehandler som ond, styrende og truende, mens han ser sin mentor som en ven, og siger han har tillid til ham.

En anden ung har haft kontakt med sin mentor i flere år, og omtaler relationen som et venskab, præget af gensidighed: *"Jo mere vi hjælper hinanden, jo mere bliver vi glade for hinanden."* Hvad han hjælper sin mentor med, er dog ikke klart, og han ved godt, at formålet med kontakten er at han skal få hjælp til *"at gå videre i livet og stå på mine egne ben"*.

I et andet, nystartet mentorforløb omtaler den unge mentoren som forpligtet i forhold til ham: *"Han er sådan set forpligtet til at ringe til mig. Han får jo*

penge for det.” Han siger også om sagsbehandlere, at de er forpligtet til at hjælpe ham: *”Det er faktisk også deres pligt nogle gange, ikke, altså Kriminalforsorgen, at gå ind og hjælpe folk, men det gør de ikke. Ikke fra min side i hvert fald, men jeg ved ikke med andre. Der er jeg også gået amok nogle gange, jamen I hjælper junkier og narkomaner. De får bare i hoved og røv. Men mig, jeg er hverken narkoman eller noget.”* Men mentoren har som et af sine mål at vende denne oplevelse af forpligtelse. Først skal han vinde den unges sympati, derefter skal han skabe bånd, og med det opnå at den unge bliver motiveret til ikke at skuffe ham. Han giver et eksempel fra arbejdet med andre unge (som ikke er i mentorforløb), som er blevet smidt ud af skolen, hvor han så siger til de unge: *”Jeg går til skolen og laver en aftale i dit navn, men det er mig der laver aftale, det er ikke dig. Så hvis du pjækker, eller hvis du ikke laver det, der bliver sagt, og hvis du ikke opfører dig ordentligt, du får ikke nogen skideballe, det er mig, der får en skidballe af skoleinspektøren.’ Og så siger jeg ’du skal ikke svigte mig, for jeg har sagt god for dig, jeg siger, jeg stoler på dig.’ Og det virker. Hvorimod hvis jeg siger til ham ’nu laver du en aftale med inspektør eller skolelærer’, ikke, så går det ud over ham selv, så er han ligeglad.”*

Denne følelsesmæssige involvering er utvivlsomt noget af det, der gør, at arbejdet med de unge kan forandre noget. Men de fleste mentorer sætter alligevel en grænse for sin involvering, og den går ved deres eget hjem og familie. Den unge må måske ringe på mobiltelefonen, men får ikke oplyst hjemmenummeret. For en mentor kostede det eksempelvis lange overvejelser at give den unge sin adresse for at han skulle kunne sende postkort. Denne mentor er politimand, og hans kone har bedt ham om at beskytte hjemmet. En anden mentor, der går med liv og sjæl ind i sit arbejde, som han omtaler som et kald, holder alligevel en grænse i forhold til hjem og familie, og omtaler sig som ”professionel”, når han afviser drenge, der gerne vil have ham som en fader. Vort materiale er for lille til, at vi kan tale om tendenser, men det kan måske være udtryk for en forskel i holdning til arbejdet, når tre af de fire mentorer, der taler om en

skarp grænse til privatlivet, er danskere, mens to af de tre, der har mindre skarpe grænser, har anden etnisk baggrund end dansk (den sidste, også af udenlandsk baggrund, er uoplyst). Måske er det vigtigere for danskerne at værne om privatlivet. En af de udenlandske, der slet ikke gør det, lægger meget stor vægt på, at den unge skal vises tillid for at vokse. Denne tillid viser han blandt andet ved at lade den unge komme hjem til sig. Og dette er også noget, den unge uopfordret fremhæver i interviewet: *”Jeg synes, han gør mange ting udover det, han skal gøre. (Interviewer: Udover hvad du forventer af ham?). Ja, egentlig. Det er derfor jeg kan lide ham. Fordi han behandler mig ikke bare som en eller anden mentor-ung vel, det gør han ikke. Han behandler mig mere som en ven, ikke. (Interviewer: Ja). Jeg har været oppe og hilse på hans familie. Jeg er faktisk også blevet ven med hans dame, ikke. (Interviewer: Ja?). Og deres søn og sådan noget, ikke.”* Han har også fået serveret dejlig mad, mentoren havde lavet. Dette er han meget glad for, og det er sandsynligvis noget, der adskiller denne relation fra alle de andre relationer, denne unge har haft med socialarbejdere og andre ”systemrepræsentanter”.

Forbilledlighed: Den tredje ressource, mentoren bidrager med, er eksemplets magt: det er ved at være forbillede eller rollemodeller. Flere af mentorerne omtaler sig eksplicit som forbillede, og de forholder sig uhyre bevidst til denne position, med de krav det stiller til dem. De unge nævner ikke dette, men det ligger vel i sagens natur, at de ikke vil være bevidste om en eventuel identificering med den voksne.

Eksempler. En ung mødte ikke til interview, men ifølge hans sagsbehandler har han omtalt sin mentor som en, han virkelig lytter til. Denne mentor benytter kropslige øvelser i sin træning med de unge, og sagsbehandleren citerer den unge for følgende: *”I starten da syntes jeg sgu, at han (mentor) var en nar med alt det der åndedræsteknik og yoga, meditation og hvad sker der her ... nu vil jeg bare gøre alt, hvad han overhovedet siger, at jeg skal.”* Mentoren siger, at

dette arbejde er rettet mod, at de unge skal lære at håndtere følelser og komme i kontakt med sig selv. Dette kombineres med kampkunst: *”For mange af de indvandrere betyder det meget, at man kan være hård og slå dem, og sådan noget der, ikke, når vi træner, altså, sådan er det bare. Der skal en hård hånd også en gang imellem, og det vil de også gerne have. Det andet der, det kan de simpelthen ikke respektere. Så når der er behov for det, så de kan se, at man både kan være i kontakt med sig selv og snakke om følelser og sådan nogle ting, men man kan også slå hårdt, når det er det, det er brug for, ikke. Man kan begge dele. Man behøver ikke være machomand hele vejen igennem, vel, jeg vil godt kunne spille på begge ting, ikke.”*

En mentor kendte to unge, som han nu er mentor for, fra tidligere. Som tilfældig forbipasserende genkendte han dem en dag, hvor de var i færd med at foretage et væbnet røveri. Han havde netop skaffet et godt job til den ene af dem, og af den grund blev han vred, og ikke bange, da pistolen pegede mod hans eget hoved. Han greb ind og stoppede dem, og havde således en andel i, at disse unge fik længere fængselsdomme. Stor var hans overraskelse derfor, da disse to unge pegede netop på ham, som den de ønskede som mentor. Selv mener mentoren, at det handler om, at han ikke bare af disse unge, men i lokalmiljøet i det hele taget, fik en meget stor respekt for sin handlekraft i denne situation. *”Selvom det er mig, der har gjort det, så synes de alligevel, at det var fedt, ikke! Da jeg gik på bytorvet, så var alle drengene nede og sige ’orv, det er ham der’. Jeg fik jo en status så man tror det er løgn.”* Han siger det ikke lige ud selv, men det handler helt åbenbart om mod, og om en meget sikker form for maskulinitet. Vi synes også, vi kan se, at han har en meget fast hånd i sin måde at udføre sit arbejde som mentor på, hvor han forbeholder sig retten til at banke på hos de unge uden forudgående aftale, til at køre forbi på arbejde eller skole for at se om de er der – ellers bliver det for nemt at snyde, som han siger. Sagsbehandleren i denne case siger, det er vigtigt, at en mentor ikke har for meget medlidenhed med de unge og ikke omklammer dem, men skubber dem videre i livet, og her

synes sagsbehandleren, denne mentor er meget god. Mentoren er selv godt klar over, at han bliver et forbillede for de unge, og at det forpligter. Det betyder for eksempel, at de aldrig skal se ham med en bajer i hånden, og at han derfor aldrig går på værtshus i egen kommune.

En anden mentor er inde på det samme og siger, at der ligger en forpligtelse til at være meget ordentlig og altid holde fast på aftaler. En anden igen nævner, at når han er ude og køre bil med de unge, passer han på aldrig at køre for stærkt. Tager de offentlig transport, skal der betales, uanset om de kun skal en station, og cykler man i mørket, skal der lygter på. Denne mentor siger om sin funktion som rollemodel: *"Jeg er næsten nødt til at være perfekt, for at de har noget at spille bold op af, for ellers har de ingen respekt for det. De rollemodeller, de er vant til at have, jamen, det er sådan noget 'ja, ja, alt er lige fedt, og alt lige godt, mand'. Og det kan de ikke bruge til noget. Eller også er det sådan noget 'fuck-fuck'-rollemodeller fra hip-hop-verdenen eller rockerverdenen, ikke, som jo er fuldstændig absurde forbilleder at have."* Han taler også om sin mandlighed: *"Jeg er jo en følsom mand, men jeg er også en mand, som er autoritær, men jeg bruger ikke min autoritet og spiller med musklerne og taler ned til dem. Jeg løfter dem op. (...) og starter med at kigge nedad, jeg er ikke bange for at ydmyge mig selv. Og rydde op og vaske deres toiletter og sådan noget. Det er jeg ikke bange for, hvor andre mænd måske 'det kan du fand'eme selv gøre'. Altså, jeg har ikke noget mod at ydmyge mig selv, og så ud af det skabe en respekt, ikke. Så på den måde udgør jeg en anden manderolle, ikke. Jeg har det også fint med berøring for eksempel. Det er klart, det er også noget, jeg giver tit et knus og et kram, og vi siger sådan 'give me five'. Og sådan noget, det starter på den måde der, hvor jeg lige så stille opbygger en kropskontakt. Som nogen gange ender jo med at jeg er i en svømmehal med drengene hvor de slås med mig."* Her oplever han hos de unge et stort savn, som gør, at dette næsten kan blive for meget, og de kommer til at ønske ham som far,

og bliver frustrerede over, at han ikke kan være det, og over at de ikke har en far, der kan komme så tæt på dem.

I begrundelsen for mentorordningen lå der en idé om at specielt udenlandske mentorer vil kunne indtage en rolle som forbillede, og sagsbehandlerne, der har engageret udenlandske mentorer, lægger også specielt vægt på dette: Her kan de unge se én, der med den samme baggrund, har fået sig en uddannelse og et godt job. Både de unge, som har udenlandske mentorer, og disse unges mentorer fremhæver, at de har en oplevelse af, at den fælles baggrund giver dem en større nærhed og forståelse. Men de danske mentorer er ligeså bevidste om deres rolle som forbillede som de udenlandske, og efter vores vurdering er der ikke noget, der umiddelbart tyder på, at mentorer med dansk baggrund skulle lykkes dårligere i at være det. De unge kan tydeligvis godt bruge et forbillede med en anden etnisk baggrund end deres egen. Om de ville kunne bruge en kvinde i denne rolle er mere usikkert. Et par sagsbehandlere lægger vægt på, at mentoren skal være en mand, enten fordi en del af disse unge foragter kvinder, eller fordi de behøver et mandligt forbillede. Vi synes nok, vi kan ane, at der i de fleste mentorrelationer dannes en form for *mandsfællesskab*, og at der for de unge ligger noget meget værdifuldt i denne nærhed til en voksen og fornuftig mand.

Gejst: Under dataindsamlingen blev både interviewere og projektledere imponerede over mentorernes indsats, og vi begyndte at interessere os for, hvorledes de kunne holde til at give så meget. De fleste af dem er typer, vi ville betegne som ildsjæle. Men hvor får de så deres ild fra, og hvorledes sikrer de, at den ikke brænder ud med det samme? Dette har vi ikke spurgt systematisk til, men vi vil give et par eksempler.

En mentor oplever, at han efter flere års kontakt med den unge nu bliver virkelig lyttet til og taget med på råd. ”*Det at han nu kan ringe for eksempel og spørge mig om, hvad jeg synes, at han skal tage til (oprindelseslandet), det for mig, det siger, at så har jeg nok en større betydning, kan man sige, end jeg selv*

havde forventet.” Mentoren omtaler det som en sejr, som giver ham ”gejst til at tro på det jeg laver”. Også hos andre mentorer kan vi se betydningen af et langt tidsperspektiv sammen med en god portion realisme, som gør, at man kan tage nogle skuffelser og godt ved, at vejen frem ikke altid går lige ud. En anden mentor siger: ”Belønningen det er, når dem jeg har hjulpet, når jeg ser dem gå på arbejde. Når de møder mig ude på gaden og siger ’Hej’ (mentorens navn)! Tak for sidst. Tak for alt! Det er min belønning. Det er mere værd end alverdens penge, synes jeg.”

En tredje mentor fortæller: ”Når folk siger til mig ’hvor får du din energi fra?’ Så siger jeg ’jamen det er fra ham, som har skabt mig’.” Det er også i religionen – i troen på det gode i mennesket - at denne mentor finder begrundelser for sine arbejdsmetoder. Den unge, som har denne mentor, nævner ikke religion en eneste gang under interviewet, så dette kan i hvert fald ikke betyde, at tiden sammen anvendes til nogen form for missionering. Men mentoren selv mener generelt, at de unge muslimer har større respekt for ham som kristen, end de har for ikke-troende.

Om tillid, ansvarlighed og kontrol

Et mål for mentorordningen er at bidrage til, at den unge lærer at tage ansvar for sit eget liv. Skal dette opnås, er det vigtigt at få den unge inddraget i at lægge planer og træffe afgørelser for sit liv, og til selv at tage hånd om dagligdags problemer. Begrebet ansvarlighed bruges af blandt andre KIFs sagsbehandlere som temmelig synonymt med voksenhed og selvstændighed. For mentorerne ser det ud til, at flere mener, at de unge kan blive voksne af at blive behandlet som sådan. Et nøgleord i den sammenhæng er tillid.

Om en ung fortæller sagsbehandleren, at de *nu* træffer alle beslutninger sammen med ham, mens de tidligere godt kunne have fundet på at bestemme ting hen over hovedet på ham. Han havde tidligere nogle uddannelsesplaner, der af mentor og sagsbehandler blev vurderet som urealistiske, da de ikke troede,

han havde den nødvendige boglige begavelse. Et alternativt uddannelsesforløb blev vurderet som noget risikabelt, grundet udviklingen på arbejdsmarkedet. Mentor og sagsbehandler har så orienteret ham mod et andet forløb, fået ham ind på en skole og sørget for den nødvendige økonomiske støtte til at gennemføre dette. Mentor holder kontakt med hans lærere og med hans familie. Han er med til at planlægge den unges hjemmeophold, ud fra en vurdering af at de indebærer risiko for tilbagefald gennem kontakt med det tidligere vennemiljø. Her ser vi en meget stærk styring af den unges liv. Men den unge vokser, og siger selv om kontakten med sin mentor: *"Nogen gange når jeg er sammen med ham, så føler jeg mig også som et ældre menneske, fordi vi diskuterer på ældre menneskers niveau (...) Det snakker (mentoren) også om, at jeg er begyndt at bruge nye udtryk og anderledes ord, det siger han 'hold da op mand, du er blevet voksen' (ler), det er rigtig godt. Men jeg gider bare ikke voksenliv nu, det er for tidligt."* Den unges mentor giver udtryk for samme holdning; han synes, det er meget positivt, at den unge beder ham om råd, men vurderer ikke, at den unge kan klare sig selv endnu.

To sagsbehandlere fremhæver i den forbindelse, at det er vigtigt ikke at hjælpe for meget. Om en mentor siges det: *"han har overfor mig givet udtryk for, at han ikke vil tage ansvaret fra (den unge), men altså skubbe, hive og trække det han kunne."* Den anden sagsbehandler mener generelt, at en alt for hjælpende pædagogik gør skade overfor disse unge, fordi de foragter den. Dette gælder også for hendes eget arbejde, hvorfra hun fortæller, at hun havde sagt til en ung, at hun måske kunne hjælpe til, så han kunne få en alternativ afsoning af sin næste dom. Han svarede, at han var ligeglad med det, og hellere vil ind og afsone, hvorefter hun sagde, at det var da fint nok for hende. Hun tror, han forventede, at hun ville sige "hør nu her...", men det ville hun ikke: *"Det er bare det eneste du ikke skal gøre, og de foragter det – svaghed. Altså hjælpesyndromet i virkeligheden. Så du hjælper bedst, ved ikke at vise alt for meget, at du hjælper."*

En anden mentor har en anden holdning til, hvorledes ansvarlighed og voksenalder opnås. Nøgleordet for ham er at vise tillid, og det gør han for eksempel ved at lade sin pengepung og sin mobiltelefon ligge fremme, og ved at låne penge ud, hvis de unge beder om det. Han siger, han altid har fået pengene igen, uden at skulle bede om det. Han gør dog en undtagelse med stofmisbrugere, fordi han mener, at man bør lade disse slippe for at blive fristet.

I mentorenes arbejde med de unge kan der også findes elementer af kontrol. Udgangspunktet for ordningen er, at der er tale om en form for uformel hjælp, der er anderledes end den straffende og kontrollerende tilgang, de unge ellers er vant til at blive mødt med. Men klart nok må mentorerne følge op på aftaler, de indgår med de unge, ligesom de ser det som en naturlig del af deres arbejde at følge med i, om de for eksempel møder på arbejde og i skole. En mentor siger herom: *"...selvfølgelig er det en form for kontrol, ikke, altså hvis han siger til mig, 'jeg går i skole' – så siger jeg 'fint', og hvorfor siger han det? Så selvfølgelig skal jeg kontrollere, om han virkelig går i skole, ikke. Jeg skal selvfølgelig kontrollere det, og hvis jeg ikke stoler på, at det passer, så skal jeg selvfølgelig kontrollere det. Det er helt klart, men jeg siger det ikke til ham. Det kan jeg ikke. Men jeg skal nok gøre det på en diskret måde (griner). Men jeg er nødt til at kontrollere, fordi ellers så, altså de unge er vant til, de er vant til at løbe om hjørner med deres forældre."* Direkte adspurgt er der imidlertid ingen af de unge, der siger, at de synes, at ordningen indebærer kontrol. I de fleste mentorforløb er der opbygget en tillidsrelation mellem den unge og mentoren, som gør, at mentorens "interesse" for den unges liv og færden ikke opfattes som en formel kontrol. Der er snarere tale om en form for uformel social kontrol, og som sådan opleves den tilsyneladende af den unge som en del af en dagligdags interaktion.

Om rapporteringspligt

Formelt set har mentoren pligt til at rapportere det, hvis han skulle blive bekendt med, at den unge har begået nye lovbrud. Dette er de fleste mentorer godt klar over. Der synes imidlertid at være en enighed blandt mentorerne om, at man kun vil indberette de unge, hvis der forekommer alvorligere lovbrud, og flere lægger her til, at selv i et sådant tilfælde ville de informere den unge om det, og måske forsøge at få ham til at melde sig selv. Sagsbehandlerne synes også at være indforståede med, at mentor ikke vil komme løbende og indberette mindre ting. Eksempler på sådanne ting, der kunne ses gennem fingre med, er hashrygning og andet stofmisbrug, cykeltyverier og bilkørsel uden kørekort. Begrundelsen for at se bort fra disse mindre sidespring er en erkendelse af, at den unge har en lang vej at gå, og man kan ikke forvente fuld lovlydighed fra første stund. Det er også meget vigtigt for mentorerne at finde en anden rolle end den, der gælder for politiet eller en tilsynsførende. For at en tillidsrelation skal kunne etableres, er det nødvendigt, at den unge føler, han kan tale frit og ikke automatisk bliver indrapporteret, hvis han har nogle smuttere. To af de unge fortæller i interviewene, at de i begyndelsen ikke stolede på deres mentor (den ene troede, han måske arbejdede for politiet). Det gør de imidlertid nu, fordi deres mentorer ikke har rapporteret om lovbrud, de har set eller hørt om. Først efter denne afprøvelse har mentorarbejdet kunnet begynde. I et af disse tilfælde har dette været meget problematisk for mentoren, og han fortæller her ting, som han ikke ønsker bliver optaget på bånd og gengivet i denne rapport. En tredje ung fortæller også, at han stoler på, at hans mentor ikke vil indrapportere hans hashrygning. Det er usikkert, om alle de unge helt forstår mentorens rapporteringspligt og egentlig er klar over, at han ikke har fuld tavshedspligt. I brochuren, KIF har udarbejdet, står der, at mentoren har tavshedspligt. Det er præciseret, at denne tavshedspligt betyder, at mentoren ikke skal give oplysninger videre uden for Kriminalforsorgen, men det ville ikke overraske os, om mange unge vil læse dette som en fuld tavshedspligt.

Eksempler: Intervieweren spørger en ung, om der er ting, han ikke vil fortælle sin mentor, og til dette svarer han, at det er der. Derefter spørger intervieweren, om den unge anser mentorens indberetningskrav overfor Kriminalforsorgen for at være et problem, og den unge svarer: *”Ja, jeg synes da, at de skal have tavshedspligt, hvis det virkelig skal være fortrolighed med mentorordningen. Hvis man skal være venner, så skal de have tavshedspligt. Så synes jeg da ikke, at hvis jeg fortæller (mentoren) noget, så skal han da ikke fortælle det videre. På den måde kommer man aldrig helt tæt på hinanden, hvis det skulle være sådan.”* Vi opfatter det, han siger, som at han faktisk tror, mentoren har fuld tavshedspligt. En anden ung svarer på spørgsmålet om, hvorvidt han kan være bange for, at mentoren fortæller ting videre, at det gør mentoren ikke: *”Hvis han fortalte det til min sagsbehandler, så havde jeg ikke fortalt det til ham.”* Denne unge ser heller ikke ud til at være klar over, at mentoren faktisk er forpligtet til at fortælle en del ting videre.

Vores vurdering er, at i forholdet mellem mentor og KIF er det nok meget godt, at der er et rum for skøn, som det er bedst ikke at søge at regulere gennem alt for faste regler om rapportering. Men fra et retssikkerhedsmæssigt synspunkt er det problematisk, hvis den unge tror, hans mentor har en mere omfattende tavshedspligt end han faktisk har. Vi vil derfor opfordre til, at der sikres en tydeligere information i dette led.

7. Forandringer i de unges liv

Hvad er blevet forandret i de unges liv under mentorforløbet? De unge er alle mellem 18 og 25 år. Denne ungdomstid er en tid, hvor livet er meget omskifteligt, og for disse unge vil de forandringer, de har oplevet, ikke nødvendigvis have noget med mentorordningen at gøre. Som nævnt tidligere handler den form for kriminalitet, disse unge har begået, i al hovedsag om tyverier og røverier, og de har som regel begået denne kriminalitet sammen med andre. Dette er altså en typisk ungdomskriminalitet, og langt de fleste ungdomskriminelle lægger deres kriminalitet bag sig, når de træder ind i en voksen livsfase. Det betyder også, at de problemer, den enkelte unge har haft, og som hans kriminalitet kan ses som et svar på (for eksempel familieproblemer), ikke nødvendigvis behøver at finde en løsning, for at kriminaliteten skal ophøre. Man kan sige, at det, der hjælper de unge ud af kriminalitet, er at komme ind i en voksen livsfase, og at meget af mentorernes arbejde netop handler om at få de unge videre i livet. En egen bolig, med den uafhængighed fra familien den repræsenterer, et job, med den selvstændighed egne penge giver, et uddannelsesforløb, med de fremtidsudsigter det indebærer, eller en kæreste man lægger planer med, og den nye rolle det indebærer – alle disse forhold kan være med til at give stabilitet i livet. Disse ting indebærer også, at man får noget at tabe ved ny kriminalitet. Der etableres både nogle bånd til andre mennesker og nogle nye billeder af en selv, der gør, at der bliver mere, der sættes på spil. Og der bliver således mere at miste ved at fortsætte et liv, hvori kriminalitet indgår.

Ingen af de ti unge kan siges at være trådt fuldt og helt ”ind i de voksnes rækker” endnu. Men i hvert fald fem af dem er godt på vej. De taler om kriminalitet som et helt afsluttet kapitel i livet, og de er orienteret mod fremtiden, hvilket bekræftes af mentorer og sagsbehandlere. De er kommet i arbejde eller har påbegyndt et uddannelsesforløb. Yderligere to er også godt i gang, og er, efter hvad de selv og deres mentorer oplyser, for tiden ude af kriminalitet, men vi

vurderer ikke situationen som helt stabiliseret endnu. De tre sidste er ikke helt ude af kriminalitet på nuværende tidspunkt, men i det mindste en af dem virker meget motiveret for at komme videre i livet. Vi vil derfor tillade os at anslå, at otte af de ti har vist en tydelig positiv udvikling i forhold til kriminalitet.

I et af disse otte tilfælde har mentorens rolle i forhold til disse forandringer formodentlig været helt ubetydelig. Den unge har selv brudt med de kammerater, han tidligere begik kriminalitet sammen med, og han har nu fået både en kæreste, han lægger fremtidsplaner med, og en ny omgangskreds gennem hende. Han har nogle klare og ikke urealistiske jobplaner, som imidlertid vanskeliggøres af hans straffeattest. Indtil disse planer lader sig realisere, har han andet arbejde.

I de andre syv tilfælde har mentoren haft en stor betydning. Sandsynligvis ville de fleste af disse unge på et tidspunkt have kommet videre i livet også uden en mentor, men mentoren har utvivlsomt fået udviklingen til at gå stærkere. Tre af disse unge siger lige ud, at de sandsynligvis ville have fortsat med kriminalitet uden mentorens hjælp, og måske allerede siddet inde igen.

Eksempel: En ny livssituation. Denne unge mand er kommet væk fra sit gamle vennemiljø for at følge en uddannelse i en anden by. Han lægger nu fremtidsplaner, der går flere år frem. Han er meget glad for den hjælp, han har fået af sin mentor, som særligt har hjulpet ham til at komme i dette uddannelsesforløb, og også har givet en mere personlig hjælp. Men han lægger også meget vægt på religionen og på familien som motiverende kræfter for den udvikling, han har gået igennem: *"Hvis jeg ikke havde min familie her, ikke, jeg havde slet ikke været muslim, og det er det, der skræmmer mig, kan man sige. Jeg sværger, at hvis jeg ikke havde min familie, så havde jeg ikke været her i dag, så havde jeg siddet i fremmedlegionen, fordi det er en af mine drømme at tage derover. Men ikke mere ... nu har jeg en anden drøm."* Hans drøm nu er at vende tilbage til oprindelseslandet og leve i overensstemmelse med religionens bud. Denne opfattelse af religionen og familien deles ikke af mentor og sagsbehandler, som i

stedet omtaler familien som et problem, og er tavse om det religiøse. De har forstået hans ønske om at rejse tilbage, men ser flere problemer end løsninger i dette, og er meget bekymrede for, om forældrene nu vil forsøge at få ham gift. Mentoren fortæller dog, at den unge er stolt over, at han nu er i færd med at få en voksenrolle i familien, hvor han tages med på råd, mens han tidligere blev sendt ud til kvinderne i køkkenet. Mentoren peger også på, at det var en vigtig sejr for ham at bestå grunduddannelsen, han har fulgt. Han lægger tillige vægt på, at den unge har fået en kæreste (den unge nævner hende ikke selv). I øvrigt lægger mentoren mest vægt på mere psykologiske forandringer, som at den unge nu beder om råd og lytter til dem. Men han oplever stadig den unge som ”skrøbelig”: Han kan tåle nederlag bedre end før, men hvis der for eksempel skulle komme flere på en gang, ville der være stor risiko for, at det gik helt galt på ny.

Eksempel: Godt på vej, men situationen er ikke stabiliseret. Den unge har ikke været løsladt længe, men han tror selv, han allerede kunne have været tilbage i fængsel nu uden mentorens råd og hjælp. Han tror nu, han vil klare sig uden at blive indblandet i ny kriminalitet, men han føler sig ikke sikker. ”*Det tror jeg ikke ... ikke hvis det går som det skal nu ... det tror jeg ikke. Men hvis det går galt for mig ... inden jeg får min uddannelse og sådan noget ... det ved jeg ikke, måske.*” Mentoren er heller ikke sikker, og omtaler den unge som meget skrøbelig. Men han påpeger en positiv udvikling. Dette handler særligt om, at den unge er kommet i praktik, hvor han tjener rimelig godt, og skal videre i et uddannelsesforløb, der synes godt tilrettelagt i forhold til denne unges interesser og svage boglige evner. Alt dette har mentoren hjulpet med. Men samme dag som interviewet fandt sted havde den unge pjækket fra sin praktik, for første gang, og mentoren siger, han vil have behov for en meget tæt opfølgning over længere tid. Sagsbehandleren påpeger, at den unge ikke er mødt til tilsyn, og at han af den grund skulle have været efterlyst og fængslet på ny, men takket være sagsbehandlerens kontakt med mentoren har det kunnet undgås. Den

unges familiesituation er også vanskelig, og mentoren forsøger at skaffe ham en ny bolig.

I de tre tilfælde, hvor de unge ikke har lagt kriminalitet bag sig, kan vi for den ene sige, at han sandsynligvis kommer ud af kriminalitet så snart han får en indtægt, han kan leve af. Han hævder, at det kun er hans dårlige økonomi, der får ham til at fortsætte, og hvis han kunne få et indtægtsgivende arbejde, ville han meget hellere det, da han oplever kriminalitet som en meget besværlig måde at skaffe penge på (ikke bare skal tingene stjæles, men de skal også opbevares og sælges). Det var ikke lykkedes ham at finde arbejde, men på interviewtidspunktet var der planer om, at han ret hurtigt ville kunne begynde i et uddannelsesforløb, der ville give ham nogle penge. For de to sidste vil det sandsynligvis blive noget sværere at bryde med kriminaliteten. Også de siger, at de er motiverede for at komme videre i livet, men da kriminaliteten er vævet sammen med et vennemiljø og en livsstil, er det sværere at bryde ud.

Eksempel: Vejen frem er stadig uafklaret. Een af de sidstnævnte har ifølge mentoren haft en positiv udvikling, men han har fået en ny dom for en serie nye forhold alligevel. Han siger om livet tidligere: ”Da syntes jeg, at det var sjovt at lave ballade og komme i fængsel og sådan noget. Nu ved jeg godt, at det er noget lort.” Det lyder til, at han ønsker at komme videre i livet, men han har et vennemiljø og en livsstil, der formodentligt gør dette svært. Vi vil dog påpege, at sagsbehandlerens ideer om, hvorledes en forandring kunne opnås, synes temmelig urealistiske. Sagsbehandleren vender i interviewet flere gange tilbage til et forsøg på aktivering, der ikke lykkedes. Der var endda tale om et sted, hvor man ikke stillede store krav og ikke behøvede at møde særligt tidligt. Alligevel var den unge ikke mødt op. Succes for mentorforløbet ville ifølge sagsbehandleren være: ”Om (mentoren) havde udviklet det her mirakel bare at (den unge) kunne komme ud og passe sin aktivering ude på (arbejdsstedet). Og kunne så vise i en periode at det kunne han godt passe. Så kunne vi jo komme videre. Sammen med (kommunal sagsbehandler). Så kunne vi finde noget andet, noget

mere spændende til ham.” Vores vurdering er, at den strategi næppe er holdbar. Logikken er, at han først skal ned med nakken, inden han kan komme videre, men det er den unge formodentligt alt for stolt til. Den unge siger, han helst vil finde sig arbejde selv: *”Fordi hvis kommunen finder noget til mig, så finder de sådan noget billigt, så får man bistand i stedet for.”* Han ønsker altså ikke en aktivering, men et rigtigt arbejde. Formodentligt vil nye aktiveringsforsøg ende ligesom de tidligere. Sagsbehandleren beklager sig over, at den unge bare vil have en hel mængde ting fra det offentlige, men ikke har nogle ideer om, hvad han skal gøre selv. Men i interviewet siger den unge, at han gerne vil være skraldemand eller kok, og dette burde vel ikke i sig selv være helt urealistiske fremtidsplaner. Aktiveringen, som skulle være en hjælp for arbejdsløse, der har behov for arbejdsstræning, ser her ud til at udgøre en barriere mod at komme videre.

8. Nogle praktiske momenter

- Både sagsbehandlere, unge og mentorer udtrykker stor tilfredshed med ordningen, og der fremkommer overhovedet ingen kritik af ordningen som sådan. Direkte adspurgt ønsker alle parter gennemgående, at tilbudet skal udvides til også at omfatte unge uden anden etnisk baggrund.
- En sagsbehandler fortæller, at mange af de unge, han har spurgt om de ville have en mentor tilknyttet, har sagt nej. Hovedbegrundelsen for dette ser ud til at være, at de unge forbinder mentorer med pædagoger, og pædagoger var de trætte af.
- Et par af de unge kender ikke betegnelsen mentor, men omtaler sin mentor som en kontaktperson. En sagsbehandler fra Århus mener, betegnelsen skaber forvirring, da der i den by bruges mentorer i den kommunale sektor og endog udbydes en mentoruddannelse, som er rettet mod nogle lidt andre arbejdsopgaver, end dem som KIFs mentorer har.
- Mange mentorer og sagsbehandlere synes, mentorernes løn er alt for lav. Lønnen udbetales endvidere bagud, og nogle mener, det tager for lang tid, inden udbetalingen kommer, og at lønsedlerne er fuldstændig ubegribelige.
- Gennemgående er der utilfredshed med uklarheder med hensyn til hvilke udgifter, man kan få dækket: kørsel, pizzaer, biografbilletter ... Tit har mentoren og den unge ikke andet sted at mødes end på "udebane", og så koster det nødvendigvis penge. En mentor siger lige frem, at han tror, han har flere udgifter end indtægter som mentor. Han fremhæver, at hvis der bruges penge på en tur i biografen, så er dette noget der anvendes pædagogisk i form af at han taler med de unge om de film, de ser.

- En mentor synes han får for lidt hjælp fra KIF, og han taler om, at det er svært for ham at komme ind i fængslet og besøge en af de unge, han er mentor for.

- En sagsbehandler siger, det var svært at finde ud af, hvorledes en mentor kunne godkendes.

- Med kun en enkelt undtagelse kender den unge ikke til, at der skulle være lavet en handleplan for ham, og i de fleste tilfælde bekræftes dette af mentor og sagsbehandler. Forudsætningen om, at mentorarbejdet skulle tage udgangspunkt i en handleplan, der skulle være lavet i forbindelse med løsladelsen, holder altså ikke.

- Som nævnt tidligere havde alle de mentorer, vi mødte, en faglig baggrund fra arbejde med børn og unge, og de gav ikke udtryk for noget stort behov for kurser eller vejledning. To mentorer siger dog, at de godt kunne tænke sig et kursus, og den ene siger, det burde være psykologisk orienteret. Denne tilbagemelding betyder dog ikke, at det ikke alligevel kunne være en god ide at samle mentorer, for eksempel til fælles erfaringsudveksling. Et par sagsbehandlere ønsker også en oplæring af mentorer. Den ene ønsker, at mentorerne skal vide mere om det strafferetslige system, og den anden at mentorerne skal kende KIFs forventninger bedre.

- I et tilfælde er præmissen om frivillighed ikke helt sikret, da den unge fik at vide, at en mentor var en forudsætning for hans prøveløsladelse, hvilket er imod gældende retningslinier. Han siger derfor, at han kun sagde ja for at komme ud af fængslet. Denne mentor havde han ikke så meget kontakt med, og han undlod også en gang, hvor han havde tømmermænd, at åbne sin dør for ham. Mentoren gav formodentligt op, og den unge fik en ny mentor. Denne kontakt fungerer godt.

- I et andet tilfælde bruges mentoren som en form for udvidet tilsynsordning, hvor mentoren opfatter sin forpligtelse som værende at holde en regelmæssig (ugentlig) kontakt, men at den ikke behøver være af lang varighed (for eksempel at mødes et kvarter på en parkeringsplads), hvorefter han skal skrive en månedlig rapport til KIF. Efter vor vurdering giver det ham en rolle, der ligger for tæt på tilsynsførerens, mens de store potentialer i mentorordningen ligger i et mere personligt og mere hjælpende arbejde.

9. Konklusion

Den mentorordning for unge straffede med anden etnisk baggrund, som vi i det foregående har beskrevet og vurderet, fremstår i det store og hele som et vellykket forsøg på at finde et kriminalpolitisk alternativ til straf og kontrol. I flere af de tilfælde, vi har undersøgt, har mentorerne faktisk været i stand til at hjælpe unge med at skabe forudsætningerne for en kriminalitetsfri tilværelse.

De unges problemer og omfanget af dem varierer en del. Kriminalitet er naturligvis et fællestræk, men kun i et par tilfælde virker det rimeligt at sige, at den unges kriminalitet er tæt sammenvævet med en livsstil og dermed en kilde til identitet. I stedet er familieproblemer, psykiske problemer, mangel på selvværd, problemer med at takle nederlag, problemer knyttet til stof og alkohol, især hash, skoleproblemer (flere er bogligt svage), boligproblemer og især erfaring med arbejdsløshed fremtrædende. Diskrimination, især i forbindelse med jobsøgning, er ligeledes et gennemgående problem.

Mentorordningen er i udgangspunktet tænkt som en hjælp og støtte til unge med anden etnisk baggrund, som på grund af deres kulturelle baggrund, vurderes til at have særlige vanskeligheder med at tilpasse sig og blive integreret i det danske samfund. Konflikten mellem hjemlandets kultur og den danske kultur vurderes til at udgøre en kilde til splittelse og forvirring, hvorfor der kan være grund til at gøre en særlig indsats for netop gruppen af unge med anden etnisk baggrund end dansk. Det er vores vurdering ud fra det tilgængelige materiale, at man skal være varsom med denne kulturelle forklaring på de unges kriminalitetsproblemer og problemer i øvrigt. Det er ikke indtrykket fra datamaterialet, at de unges kulturelle baggrund er et altoverskyggende problem for dem. Her står snarere den dobbelte stemping, som de unge oplever i kraft af både at have en anden etnisk baggrund end dansk og en plettet straffeattest, at udgøre det største problem. Denne kombination rammer især hårdt i forhold til arbejdsmarkedet,

hvor de unge, også når man tager deres skoleproblemer og selvværdsproblemer i betragtning, har problemer med at vinde fodfæste.

Det er også værd at bemærke, at de unges problemer med deres familier er af en anden karakter og sandsynligvis af mindre omfang, end det der ellers er typisk for Kriminalforsorgens klientel. Familiernes problemer med især omsorgssvigt og misbrug vurderes i flere tilfælde til at være mindre, og generelt vurderes familierne til at kunne udgøre en kilde til støtte for de unge. Familieproblemerne knytter sig i flere tilfælde til splittelse som følge af indvandring og flugt, i andre tilfælde drejer det sig om konflikter på grund af stærkt religiøse og strenge fædre. Også de unges misbrugsproblemer er generelt mindre end det, der typisk er gældende for de af Kriminalforsorgens klienter, som har dansk baggrund. I modsætning til udgangspunktet for mentorordningen kunne man altså sige, at disse unge i kraft af deres kulturbaggrund på en række punkter råder over ressourcer, der kan udnyttes i arbejdet med at få dem i gang med skoleforløb, arbejde, fritidsliv mv.

På den ene side kan man altså sige, at der knytter sig en række særlige problemstillinger til gruppen af unge straffedømte med anden etnisk baggrund end dansk; problemer, der især drejer sig om at komme ind på centrale arenaer af det danske samfund. På den anden side kan man sige, at deres chancer for fremover at kunne klare at mestre en selvstændig tilværelse skulle være rimelig gode, hvis de får den rette hjælp.

Vi er ikke i tvivl om, at en mentor i mange tilfælde kan være den rette hjælp. Generelt kan man sige, at mentorernes arbejde går ud på at spore de unge ind på nye løbebaner og forhindre, at de falder tilbage i gamle.

Mentorernes arbejde spænder fra praktisk hjælp over ”advokat”-hjælp til mere personlige former for hjælp. Alle tre former for hjælp kan være til støtte for den unge. Praktisk hjælp går typisk ud på at hjælpe den unge med at fastholde en struktureret hverdag for eksempel ved at skaffe arbejde, praktikplads eller bolig, ved at følge op på aftaler, og ved at stille med viden og kundskaber

om arbejdsmarked, uddannelsessystem mv. ”Advokat”-hjælp går ud på at tale den unges sag over for banken, kommunen eller andre myndigheder. Personlig hjælp handler om rådgivning, samtale og støtte til den unge på et dybere plan, hvor det også drejer sig om at ændre motivation og indstilling, opbygge selv-tillid, få styr på følelsesliv, lægge realistiske fremtidsplaner mv. Alle mentorer bidrager i varierende omfang med alle former for hjælp, men selvsagt er der forskel på, hvor hovedvægten lægges, alt efter hvilken mentor det drejer sig om. Vi ser ikke nogen grund til at forsøge at standardisere dette. Selv om mentorerne alle arbejder med børn og unge til daglig, har de meget forskellig uddannelses-mæssig baggrund og også forskellig måde at håndtere mentorarbejdet på. Det kunne eventuelt være en god ide, at mentorerne fik mulighed for at udveksle erfaringer om deres arbejde på tværs, men ikke nødvendigvis at lade dem gennemgå egentlige uddannelsesforløb. Styrken ved ordningen er for så vidt, at mentorerne kan bidrage med noget forskelligt, og det forekommer derfor også mest hensigtsmæssigt at fastholde den oprindelige ide om, at den unge er med til at udpege, hvem der skal være mentor.

De vigtigste ressourcer, som mentorerne besidder, er tid, engagement og en positiv, sympatisk, i nogle tilfælde endda kærlig, indstilling til den unge. Opbygningen af en tillidsfuld relation over lang tid er det, der kendetegner det gode mentorforløb, og det, der adskiller et mentorforløb fra de kontakter, de unge har været vant til at have med repræsentanter fra myndigheder. Forholdet mellem den unge og mentoren bliver af flere unge betragtet som et venskab. Og flere af mentorerne er inde på, at de skal vinde de unges tillid, for at de kan skabe forandringer hos den unge i retning af et stabilt voksenliv. Ved at vinde den unges tillid er det muligt for mentoren at blive et forbillede for den unge. Herved skabes der et bånd, som er forudsætningen for, at den unge ikke ønsker at skuffe mentorens forventninger.

Mentorerne fungerer i disse vellykkede forløb som rollemodeller, som de unge kan identificere sig med. Dette er en meget vigtig pointe med hele ordnin-

gen. Der lå nok i udgangspunktet for mentorordningen en opfattelse af, at unge med anden etnisk baggrund i særlig grad havde brug for en mandlig rollemodel. Og måske især at mentorer med udenlandsk baggrund kunne spille denne rolle, fordi de unge her ville få et forbillede, de kunne identificere sig med, og som kunne vise dem, at det faktisk kan lykkes at klare sig godt i det danske samfund, selv med en anden etnisk baggrund end dansk. Man må formode, at det her drejer sig om en forestilling om, at unge med anden etnisk baggrund i større grad end for eksempel danske unge mangler mandlige rollemodeller. For eksempel fordi faren ikke nyder den samme anseelse og status i det danske samfund, som det var tilfældet i oprindelseslandet, eller fordi det danske samfund rummer andre og mere bløde idealer for maskulinitet, som ikke passer med den kulturbaggrund, den unge har med sig. Det foreliggende materiale viser som sagt temmelig entydigt, at de fleste mentorer bliver forbilleder, som de unge identificerer sig med. Der er dog ikke noget, der tyder på, at det er en forudsætning for at spille denne rolle, at mentor har samme eller lignende etniske baggrund som den unge. Danske mentorer lykkes ikke mindre godt i arbejdet med de unge end mentorer med anden etnisk baggrund (eller omvendt).

Derimod ser der ud til at være en tendens til forskel med hensyn til, hvad de bidrager med. Danske mentorer har takket være deres egne netværk og kontakter lidt lettere ved at bidrage med hjælp af praktisk art (for eksempel at skaffe de unge en praktikplads eller et særligt uddannelsesforløb), ligesom de i kraft af deres viden om, hvordan systemer og myndigheder fungerer, har lidt lettere ved at fungere som ”advokater” for de unge. Omvendt kan de unge nok opleve, at de kommer noget tættere på de udenlandske mentorer, og møder noget større forståelse, særligt når det handler om familien og om religiøsitet. Man skal imidlertid passe på ikke at rekruttere nogen, der er for tæt på familiens sociale netværk, da det kan opleves truende for familien. (Dette oplyses af en af de unge, og gælder sandsynligvis mere generelt.)

I den pjece, der er udarbejdet til potentielle mentorer, nævnes muligheden for, at et familiemedlem kan blive mentor. Ingen af de mentorer, vi var i kontakt med, havde familiemæssig relation til den unge, og vi kender hellere ikke til, at familiemedlemmer er blevet mentorer. Men som vi vurderer det, vil det næppe være hensigtsmæssigt at ansætte familiemedlemmer som mentorer. De unge har tit problemer eller konflikter i familien, de behøver hjælp til at bearbejde, og til dette vil kontakt med en udenforstående person utvivlsomt være at foretrække. Videre er den kompetence og de netværksressourcer, vi har set mange mentorer bidrage med, af stor betydning for de unge, og hvis et familiemedlem kunne have bidraget med det samme, ville vedkommende formentlig allerede have gjort det.

Det synes oplagt, at de unge profiterer af det mandsfællesskab, der i de fleste tilfælde opbygges i relationen til en mentor. Der ligger for den unge noget værdifuldt i at få et tæt og tillidsfuldt forhold til en voksen og fornuftig mand, der på en gang kan være et maskulint rolleforbillede og samtidig ændre den unges prioriteringer væk fra kriminaliteten. Dermed er det også sagt, at i de fleste tilfælde, ville en kvinde ikke have kunnet bidrage med det samme. Vi ser dog ikke noget argument for, at unge med anden etnisk baggrund skulle have mere brug for sådanne rollemodeller end danske unge i samme situation. Ordningen kunne for os at se udmærket udstrækkes til danske unge også, men unge med anden etnisk baggrund bør nok have første prioritet givet deres særlige vanskeligheder med at vinde fodfæste i det danske samfund.

Den tillidsrelation, der opbygges mellem den unge og mentoren, betyder endvidere, at mentoren kan komme tættere på den unges liv og følge med i, om de møder på arbejde og i skole, uden at det af den unge opleves som endnu en kontrolinstans. Det er meget vigtigt for mentorernes tillids- og relationsarbejde, at de ikke bliver identificeret med rollen som tilsynsførende eller politiet. Omvendt er det ligeså vigtigt, at de bliver opfattet som en autoritet af den unge, som de ikke kan løbe om hjørner med. Begge dele er en forudsætning for, at de

lykkes i arbejdet, og begge dele er en forudsætning for, at der skabes forandringer i den unges liv.

I flertallet af de mentorrelationer, vi har set på, har mentoren haft en stor betydning for de positive forandringer, der er sket i den unges liv. Forandringerne sker ikke fra den ene dag til den anden, og de sker ofte med små skridt og med tilbagefald. Man kan sige, at det, der hjælper de unge ud af kriminalitet, er at komme ind i en voksen livsfase, og at mentorernes arbejde netop handler om at få de unge videre i livet. En egen bolig, med den uafhængighed fra familien den repræsenterer, et job, med den selvstændighed egne penge giver, et uddannelsesforløb, med de fremtidsudsigter det indebærer, eller en kæreste man lægger planer med, og den nye rolle det indebærer – alle disse forhold kan være med til at give stabilitet i livet. Disse ting indebærer også, at man får noget at tabe ved ny kriminalitet. Der etableres både nogle bånd til andre mennesker, og der skabes nogle nye billeder af en selv, som gør, at der bliver mere, der sættes på spil. Heri ligger for os at se mentorordningens store potentialer.

Referencer

”Orientering om mentorordningen”. Notat, Direktoratet for Kriminalforsorgen, 4. august 2000.

”Orientering og status vedrørende mentorordningen og udslusningskonsulentens arbejde”. Notat, Direktoratet for Kriminalforsorgen, Klientkontoret. Udateret (ca. sommer 2001).

”Referat fra Mentorvejledningskonference 1. nov. 2001”.
www.kriminalforsorgen.dk/publika/etnisk_rap/etnisk07.htm.

Pjecerne ”En mentor kan hjælpe dig” og ”Bliv mentor og hjælp en ung”.
Kriminalforsorgen i Frihed, 2001.